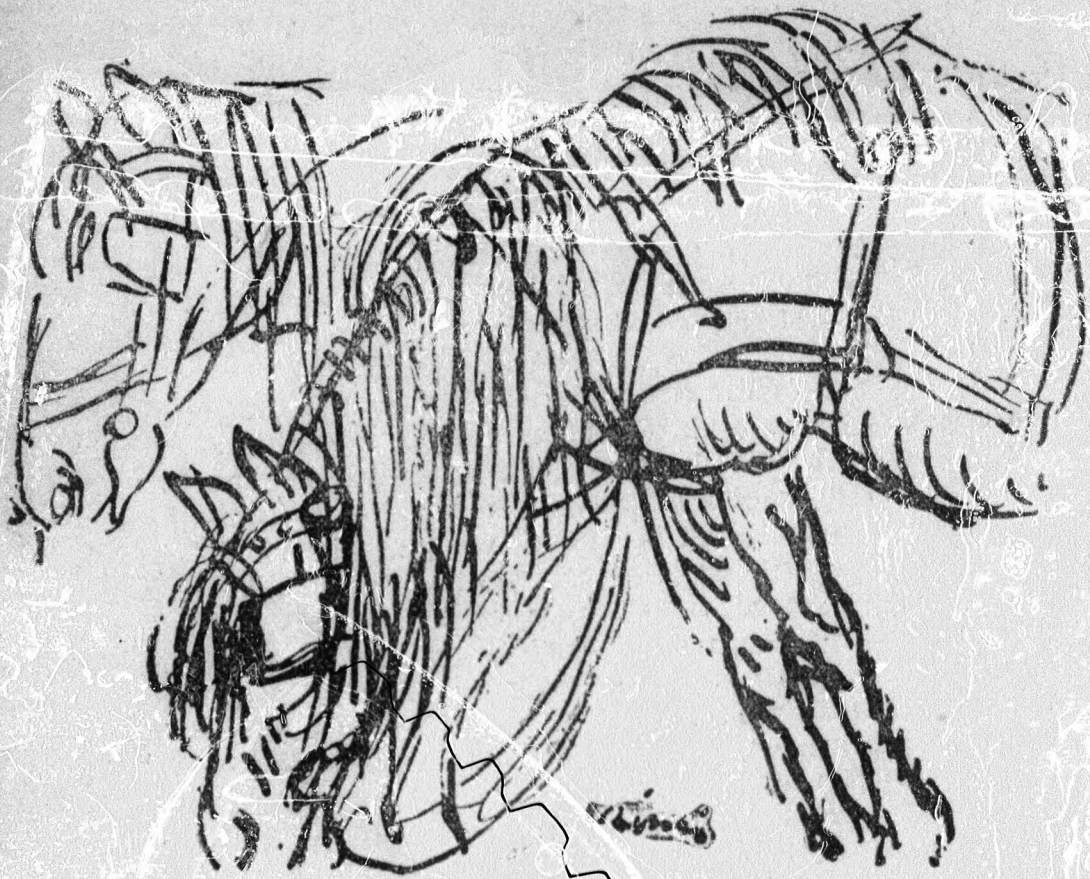

1936-1938. évf. 62. 17046

munka

kulturbeszámoló szerkeszti: kassák lajos

1939 február XI évfolyam 64 szám

Reflexiók

Az egyik közismert francia író, szinte hallható kétségbeeséssel írta politizáló, de a politikusokat támadó cikkében: „Ha bele is kell halnunk, de mondjátok meg végre nyilatkozataitokban és szónoklataitokban, hogy mi a való igazság. Legalább tudjuk magunkat mihez tartani, reménnyel haladhassunk a fejlődő élvonal irányában, vagy megadással készülhessünk a halálra.” A valóban jóhiszemű, humanista cikk olvasása közben úgy lett volna illő, hogy magam is felsikoltok az író rémületéhez hasonló rémületemben s ehelyett keserű fintorral elmosolyodtam, mint az olyan ember, aki önmagában már rég túljutott a jó és rossz közötti választás lehetőségén, mint az olyan áldozat, aki sem az élet szépségében, sem a halál borzalmaiban nem hisz többé.

A francia író türelmetlenül és sértődötten azt kérdezi, hogy mi az igazság mindabból, amit a politikusok fecsegnek s én saját szívemtől és agyamtól kényszerítve visszakérdezem tőle, hogy mondhatna-e valaki valami olyasmit nekünk, személyszerint neki és nekem s még sokszázmillió hánytvetett életű embertársunknak, amit őszinte és egyértelmű igazságnak fogadhatnánk el? Hiszen ma már nemcsak az a baj, hogy hazugok vesznek körül bennünket, de sokkal végzetesebb baj, hogy mi magunkban kiszikkadt a hitnek és bizalomnak érzése. Mintha egy ropant malomban örölnének bennünket, világ népeit. Vagy huszonöt esztendő óta, összerázták az agyunkat, eltörték a gerincünket, semmibe vették őszinte felháborodásunkat és megnyirbálták vágyainkat. Ott kezdődött az egész, azokon a diplomáciai tárgyalásokon, amelyeken titokban devalválták az ember értékét s a nyilvánosság előtt egymás ellen indultak a népek, akik a Teremtő akarata szerint arra születtek, hogy életük megnevesítésén munkálkodjanak, mert mennél kiegyensúlyozottabb, annál elviselhetőbb lesz életük. De végül is mindegy, akár hol határozzuk meg mai bajaink eredendő forrásait, akár a háború előtti diplomácia fészkeiben, akár a háború utáni pártirodák falai között, tény, hogy amióta gondolkodóba estünk életünk zűrzavara, nyomorúságos vegetálása és áldozatokkal teli reménytelensége felett, meggyalázottaknak és becsapottaknak érezzük magunkat mi egyszerű emberek világszerte s mindaz, ami értéknek, nemes szándéknak és építő képességnek számított — elfakult és eliszaposodott bennünk. Akarat helyett a lemondás, hit helyett a közömbösség s a bizalom helyett a gyanakvás magvai fogamzottak meg vérünkben.

Ki mondhatna ma nekünk olyan igazságot, amit fenntartás nélkül igazságnak fogadhatnánk el?

Kedves francia kollegám, helyettem is szólj és milyen hiábavalóan!

Valóban, talán soha sem szomjúhoztuk jobban az igazságot, mint éppen most, de soha sem voltunk inkább felkészületlenek az igazság befogadására, mint napjainkban. Az elszabadult viharok kiszakították gyökereinket a realitások talajából, alig tudjuk elszenvetni a ránkzuduló eseményeket, de ha valaki kezünkbe adná a fáklyát és mondaná: indul-

junk kifelé a zsákutcából és világítsunk a többiek előtt, kisülne, hogy semmit sem tudunk, semmire sem vagyunk felkészülve, mert évtizedek óta úszunk az árral s közben vakok és hisztérikusak lettünk. Mindahányan fajra, nemzetre és felekezetre való tekintet nélkül.

2191

Csak egy példa: emberek, akik kétségbe vannak esve a háborús rémhírektől, mondhatnám, még jobban megrémülnek, ha valaki érvekkel alátámasztottan és okosan a háború lehetetlenségét bizonygatja előttük. Akik könnyezve olvassák a fegyverkezésről és hadikészülődésekről szóló világlapok tudósításait, nem restellenek felfördülni amiatt, hogy már a háború bizonyosságában sem lehet bízni. Ha elég vakmerő lennének hozzá, nyugodtan kijelenthetném, hogy a mai ember nem az élete megtartóságáért, hanem a halál késlekedése miatt izgul. Fel-alá futkos, mint a ketrecbe zárt állat, elhanyagolja legközvetlenebb feladatait s maholnap annak sem találja értelmét, hogy étellel enyhítse éhségét. Lehet, hogy úgy vélik, sokkal elviselhetőbb lenne a megrokkant test a megrokkant lélekhöz. Legalább is együtt a két betegség kevesebb izgalommal áll ellent az elmulás kísértésének. S ez a bárgyú passzivitás már nagyon sokak szemében felér az üdvözítő pillanat felragyogásával.

És a többiek? Akik a különböző pártok zászlai alatt menetelnek? Némelyek csak bűvös erejű talizmánokkal a mellükön, mások modern-típusú fegyverekkel a vállukon. Talán öbeljük vetheti bizalmát a kétségbeesett emberiség? Magyarázd meg nekik, hogy ezek a mi időnk igazi katonái, a ma frontján a boldogabb jövő megszületését készítik elő és hitetlenül azt fogják válaszolni — miért higyjünk bennük jobban, mint a viharzó szelekben, a földrengésben, vagy a megvadított bikákban? Azért talán, mert úgy sodródnak szomorú világunkban, mint az árvíz hordaléka? Eszetlenül és érzéketlenül. Valami kozmikus örület hatása alatt kivételközve emberi mivoltukból. Ha nem így lenne, hogyan történhetne meg velük, hogy akik tegnap még a baloldal kürtjeit fújták, ma a jobboldal zászlótartói, akik tegnap az egységes világszemléletű szociális ember-típust akarták kiformálni a káoszból, ma fajokra, felekezetekre, anyagokra és ördögökre osztják az emberiséget?

S ha őket magukat kérdezed meg végzett dolguk felől, látnod kell, hogy kérdésed teljesen váratlanul találja őket. Mert ők, nem okoskodnak, hanem cselekszenek. Illetve, talán cselekednének valami szerencsésen, vagy szerencsétlent, ha már rég nem kötözték volna be őket a dogmák és paragrafusok fennséges és könyörtelen guzsába. Amint személyszert szólsz bármelyik hatalmasnak tűnő tábor tagjaihoz, az eddiginél is világosabbá válik előtted, hogy ezt a kollektív masszát csak a kívülről szorító abrónsok tartják össze s az ő világuk nem kevésbé kész gyarló és felelőtlen egyedeire bomlani, mint a magánosak és a formulákon kívülrekedtek világa. Zajongásuk csak tömegben hallik diadalordításnak, ha külön, külön állsz szóba velük siránkoznak az elérhető harci eredmények bizonytalansága miatt s nem kevesek közülök az eredmény bizonyos lehetőségei miatt.

Mert hát, mit is akarnak ők tulajdonképpen? Egy új világot. Sajnos, a mai politikusok és politizáltak szájából ez nem egyéb értéktelen frá-

munka

zisznál. Saját személyemben én is hiszek a mai romokon egy új, észsze-
rűbb, technikailag organizáltabb s ugyanakkor magasabb kultúrájú vi-
lág felépíthetőségében, — de azt nemcsak hiszem, hanem tudom is, hogy
ezt a világot csak a megújított emberi szellem építheti fel.

De hol vannak azok az építők, akik a mű alapköveit lerakják?

Gondoljunk talán az írókra, akik pirulás nélkül a szellem emberei-
nek szeretik magukat nevezni? Valljuk be, az írók nagyrészt éppen úgy
magukkal sodorták a zajos és egymással torló események, mint a föld
egyéb fejvesztett halandóit. Az írók átlaga mennyiben különbözik ma a
politikai hatalom megszállottjaitól és a vidéki hordószónokoktól? Olvasd
el az újságok szörnyű címsorait s ha nem akarsz magad is bűnbe esni,
pirulva kapd el róluk a tekintetedet. Vagy miért kellene végig szenved-
ned, hogy az író, akitől művek megalkotását vártad, hogyan cserélgeti
álarcát s milyen edzett frivolitással kereskedik őseivel s milyen úri hasz-
not iparkodik húzni abból, hogy elődei szolgák és szolgálók voltak. Az
írók, kevés kivétellel és nemesebb szenvedély híján vitetik magukat az
árral, vagy a zavarosban halásznak anyagi javakra és az éppen hatal-
monlévők elismerésére.

Talán a lírikusok. Ököztük remélhetőleg nagyobb számban akad-
nak szemérmes lelkek, akik visszahúzódva a nyilvános fórumokról és ma-
gukba fordultan műveik cizellálásán munkálkodnak, tekintet nélkül a köz-
vélemény pillanatnyi elismerésére és azért, hogy műveikben örökségül
hagyják az eljövendőnek mindazt, ami szellemben okos és lélekben tiszta
volt ebben a korban. S talán nem utolsó sorban ők azok, akik a jövőépi-
tés fundamentális talaját készítik elő.

Az üzemekben dolgozó iparosokkal és a földet művelő parasztok-
kal egyetemben. Milyen örömet jelent számomra egy halk, kis költemény
elolvasása, s hogyan földelülök annak a láttán, hogy az asztalos egy
bútordarabon, a suszter egy cipőn, vagy a cserepes a ház befedésén dol-
gozik, míg a forrófejűek az utcákon garázdálkodnak át nem értett poli-
tikai célokért és embertársaik rémületére. És örömmel és bizodalommal
veszem a levelet, amelyet a falusi paraszt ír hozzám, nem politikai sü-
letlenségeiről, hanem családjá egészségi állapotáról, jószága szaporodásáról,
vagy általában embertelen szegénységéről, amelyen segíteni
szeretne, de nem egetverő frázisokkal, hanem az ész logikájával és a
végzett munka érdeme szerint.

De ha pillanatról, pillanatra saját szemünkkel láthatjuk ennek az
emberfajtának a ritkulását, ki tudhatná nekünk megmondani a való igaz-
ságot és milliók közül ki lenne az, aki elhinné a kimondott igazságot?

Mert hiszen az igazság nem kívülünk való, hanem a mi legsajáto-
sabb énünk belső törvényformája.

Ha egyszer talán kijózanodunk a bódulatból, amivel a politika el-
kábitott bennünket, ha egyszer majd értelmünkért és munkabírásiért
becsülni tudjuk önmagunkat, akkor élni fogjuk az igazságot, addig
azonban minden utána való áhítozás csak meddő siránkozás. Mint aho-
gyan az idézett francia író jajkiáltása is hiábavaló vágyakozás az igaz-
ság megismerése után, ha mi magunk, legalább egyelőre, képtelenek va-
gyunk hinni még az Igazság igazságában is.

Kassák Lajos

Maurice Careme: Anyám

2193

1.

Emlékszem,
Tanyánk már felébredt
A virágzó almafák
Hűvös csipkeágyában.

Az abrosz és a csészék
Mosolyogtak és a verebek
Vártak a küszöbön.

Fényt gyújtott hajadban
A hajnal.
Drága kezednek
Oly egyszerű mozdulatával
Szegeted meg a kenyeret,

Hogy Istenünk leszállt
A jávorfa-feszületről
És leült asztalunkhoz,
Hogy velünk egyék.

2.

Este felé néha a halálról beszélsz nekem,
Mintha már egy kissé távol volnál,
Mintha csak könnyedén eloldtad volna szíved
Az élettől, amelynek engedelmes szolgája voltál.

Csendesen beszélsz a házról,
Hogy nem kell eladni
És kerted öreg ribiszkebokrairól,
Hogy le ne nyessük őket
És hogy szórjunk morzsát
A pintyek elé, amelyek télen
Udvarunkba jönnek csipegetni.

És mind, mind a hétköznapiak egyszerű dolgairól,
Melyeket elhagyott megpihent kezed.

És csobog, csobog hangod, hasonlatosan a patakhhoz,
Amely alázattal követi a medrét,
De amely kivirágoztatja a bazsalikomot is
És az ég kék szeleteit hajítja a rétek gödreibe.

Ford.: ifj. Vajda János

munka

Élet és költészet

Független az ember a társadalomtól, vagy függ tőle? Bizonyos, hogy függ tőle. Gondolataink függnék a kormányformától, a társadalmi helyzettől, éppúgy, mint izmaink hosszától, vagy a mirigyek tevékenységétől. Mint a kavicsból, amivel az úton találkozunk. De ezek a határok, a szellemi nekilendülés határai, melyek arra ítélnék bennünket, hogy a szabadságunk csak illuzórius maradjon, szintén hozzátartoznak az élethez, meghatározzák az életet. Ime, a tett embere, a konkrétum előharcosa is át van fricskázva a metafizikába. Aki saját magában következetesen végigérzi a dolgok általános mulandóságát és kiszolgáltatottságát, az a politikát sem látja másnak, mint a kozmológia egy részének. „Amikor az ég vérzik és a Bika, a Szűz, a Bak, a Kos csillagképében áll, béke uralkodik a földön; — mondja Rozanov, — ez az aranykor. Amikor az ég víztiszta, szellemszerű, akkor a föld vérzik és a Kruppok és Moltkéék nyüzsögnek rajta. Igen, ma Moltke éppoly jelentős, mint Ruth volt kétezer évvel ezelőtt!” Így beszél a misztikus pszichológus. Szavai alaptalannak látszanak. De a problémáknak ez a brutális áttolása egy emberentúli síkra, mintha egy kissé tetszene az észnek is — főleg azonban azt a mélyebb lényt elégíti ki, amely mindig hallgat a végzet csapásaira. Valóban, hiába szorítják sarokba a végzetszerűséget; megugrik és érintetlenül megtartja hatalmát. A pszichiáterek követik, a lelki életben is leleplezik útjait. Kimutatják, hogy a sors bennünk van, érzelmeink sötét mozgásában, ösztöneink titkos törekvésében. A sors már nem kívül van, nem isten, vagy a véletlen kezében, hanem majdnem a mi saját kezünkben. A pszichológusok többek között elmesélték annak a nőnek a történetét, aki sorozatosan újból és újból özvegységre jutott. Balszerencsét hozott a férjeire? Arra volt szánva, hogy egyre csak gyászban járjon? Vagy csak a sors tragikus véletlenei találkoztak? Nem. A pszichoanalízis leleplezte a titkot. Ez a nő csak olyan férfiakat tudott szeretni, akik valamilyen gyógyíthatatlan betegségben szenvedtek; csak ez vonzotta a férfiakban. Csodálatos intuíciója a szervezet mélyére hatolt. Igen! Valami gyermeki elfojtás, valami túlerős benyomás e dráma felé irányította lelki életét — elültette benne ezt a beteges akaratot, ezt az elképzelhetetlen vonzódást. És a pszichiáter a boszorkánymester-ujjával kitapogatja a kényes pontot, földidéri a sorsot, fölszabadítja a démonokat, mint Jézus az evangéliumban, a megszállottokról szóló történetben. De mindig átmenetileg. A végzetszerűség, amely a belső életben éppoly jól találja magát, mint a természet látható világában, fölkészül a visszavonulásra. Csak akkor szolgáltat ki egy titkot, ha ezzel szemben elrejt egy másikat, egy fokkal mélyebben. És az ember félelme nőttön nő; most már nem az ég és föld szellemeitől fél, hanem azoktól a folyton ható titkoktól, amelyek saját lelkének homályában munkálkodnak; tudja, hogy saját maga vezet magát bekötött szemmel sikerek vagy katasztrófák felé és inkább Isten kezében van, mint valaha. Azoknak a helyzetében érzi magát, akik időnek előtte halnak meg; csak egy kicsit korán, néhány nappal azelőtt, hogy fölfedezik az orvosságot, ami megmenthette volna őket. És amikor a pszichológusok feltárják előtte élete mély örvényeit, metafizikai rettegés

szállja meg, mint amikor az ég mélységeibe fúrja tekintetét. Szabad-akarata, az egyetlen illúzió, ami megadatott neki, egyre inkább végzetbezártnak tűnik előtte. Maga a végzet pedig úgy jelenik meg előtte — élethez viszonyítva, — mint a véletlen elsőszülött gyermeke.

2195

De a végzet más oldalról is ki van téve támadásnak; a tudományos emberek részéről a társadalom terén. A logikus gondolat fegyelmezni akarja az emberi társadalom rendezetlen mozgását is, ki akarja jelölni az útját, szabályozni a népek sorsát, előre meghatározni a következményeket. Alá akarja vetni a világot a logikának. Ez a gögös ész azt hiszi, hogy képes lesz boldogságot osztani.

Azonban a végzetszerűség itt is kijátssza a csapdákat és nem hajlandó engedelmessé válni. Az egyén még túlzott reményeiért is fájdalommal és nyugtalansággal fizet. A szolidaritás, amely most már a földgömb legtávolabbi lakóihoz is fűzi és amely feltárja szívét az emberi testvériség nemes érzelmé előtt, — úgy látszik, — több bajt, mint örömet hoz számára. De kényszeríti arra, hogy érdeklődjön azoknak a lágy és izzó tömegeknek, azoknak az öntudatlan szörnyeknek élete iránt, melyeket népeknek nevezünk. Kénytelen érdeklődni a diktátorok és diplomata, ezeknek módszerei és szenvedélyei iránt. Mindent összevéve: sorsát a politika döntéseihez kapcsolja. De kísérleti nyúlnak érzi magát bizonytalan kezekben. A kísérleteket csodálatos, de tehetetlen tudósok, gyakran jóindulatú de szeszélyes technikusok végzik, kiknek szempontjai hol túl alacsonyok, hol túl magasak, de ritkán felelnek meg az egyén méreteinek. Egy könnyelmű gesztus a világ valamelyik pontján elég ahhoz, hogy őt az egyént, sok-sok más egyénnel együtt, sötét kalandokba és gyilkosságokba kergesse.¹⁾

A végzet tehát abban a mértékben terjeszti ki birodalmát, amely mértékben az ember tevékenysége és hatalma terjeszkedik. A végzet nem enged: átalakul és ellentáll. Mert az ő arca maga az élet arca. Mert a természet kimeríthetetlen és találatos. Mert bár számban és mértékben véges, megnyilatkozási módjaiban végtelen és lényegében megismerhetetlen. Ezzel azt mondjuk, hogy a determinizmus csak a múltra érvényes és az ész csak követi az utat. Távoll áll attól, hogy világot vessen az előttünk álló útra. Valéry egy mondata jól foglalja össze a vitát: „Az események apja ismeretlen. A szükségszerűség csak az anyjuk.” Az ész és a valóság közt nincs közös mérték. A bennünket befolyásoló, meghatározó és elnyomó realitások és a bennünk lévő érzékeny mag közt, amely csak a halállal pusztul el. Ezt tudja a költő, aki szembekötődést játszik bekötött szemmel és kinyújtott kezekkel, aki kitapogatja a konkrét dol-

¹⁾ A társadalmi determinizmus nyomon követi az egyént az utolsó menedékébe is. De az egyén mégis talál valami módot a bosszúra: közvetlenül beavatkozik a kollektív sors intézésébe, oly módon, hogy saját maga válik a végzetszerűség végrehajtó eszközévé. Az események menete és a nemzetek sorsa gyakran függ egy ember lététől. Névezérektől vagy vallásprédikátoroktól, szeszélyeiktől, vagy állhatatosságuktól, energiájuktól, vagy gyöngeségüktől. Cézár, Jézus, Dzsingiszkan, Napoleon... A történelem tele van példákkal. Sőt hozzánk egész közel álló példákkal is.

gokat a vakok ügyességével és mohóságával; a költő, aki lelkesedik az eszmékért, de nem jut el addig, hogy összeegyeztesse az összeegyeztethetlent és aki csak álmélkodva megy előre egy felfoghatatlan világban.

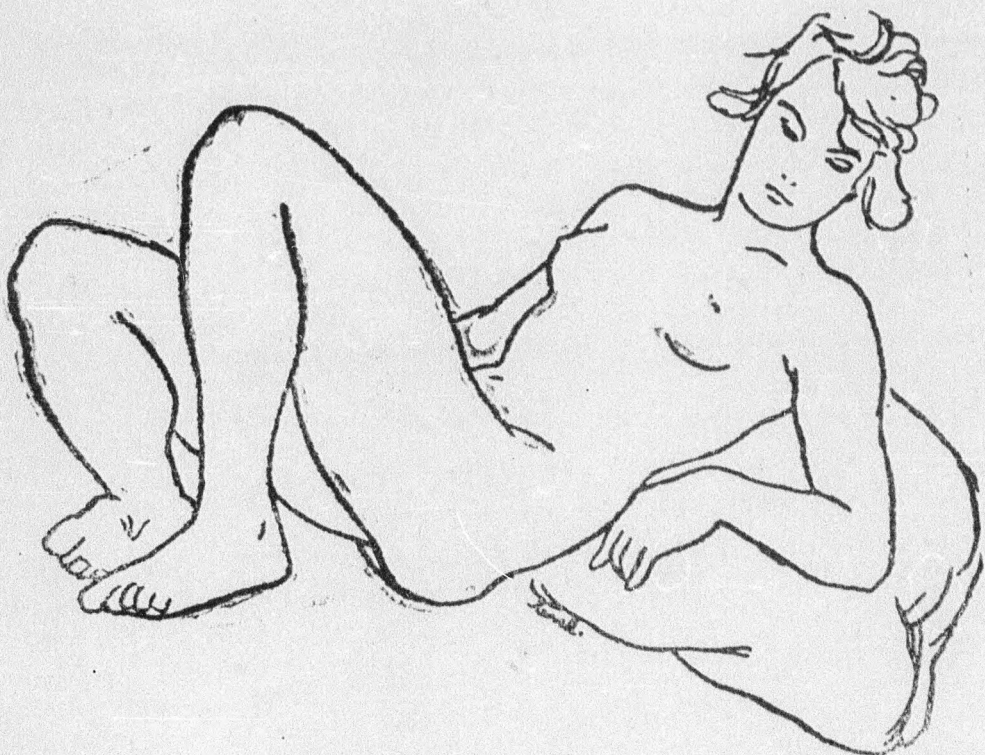
Mindazonáltal tudja, hogy a legvilágosabb gondolatok végül lírai mozgásra redukálódnak, mintahogy a modern fizikus szemében az anyag az atomok mozgására redukálódik. És úgy gondolja, hogy ha az egység elérhető, akkor a költészetben érhető el. Csak a költészet tudja elviselni az elviselhetetlen ellentmondásokat, igazolni a paradoxonokkal és szenvedéssel teli életet, összhangba hozni az embert a természettel és saját maga széthúzó részeivel. A fő-kiegyenlítő; az egyetlen igazság, amellyel nem jár cáfolat. De vajjon maga a költészet nem tűnik-e el, megvan-e még? Nincs-e alávetve mindannak, ami az embert illeti, az ember sorsának? A költészet is veszélyben van...

Ezért merül fel egyeseknél a költészet és forradalom azonosításának gondolata. A kapcsolat kialakul. A lírai erők is — Cassou szerint — arra irányulnak, hogy a „népközösség súlypontja eltolódjon”. Hangok szólalnak meg bennünk, hogy meggyőzzenek: itt neked is segíteni kell. Nem tudod megbecsülni a kollektív élet formáit, mondják ezek a hangok. Ezért szenvedsz. Elidegenéssz szétterjed a természetben. A fájdalmas kirekesztettség állapotában élsz. Meg kellene békülnöd önmagaddal, a világgal, az emberekkel. Csatlakoznod kell. Nem kell feláldoznod egyebet, mint ennek a nyavalygós és alkalmazkodásra képtelen individuumnak látszólagos előjogait. Ezzel szemben megtalálod a test és lélek közösségében az új embert, felszabadultan, megtisztulva szorongó nyugtalanságától, könnyű testtel és üdítő éjszakákkal; megtalálod az egészséges és hasznos munkát, az egyszerű és közvetlen világlátást. És a forradalom a fiatal-ságot is igéri az öregedő Faustnak. Harmónikus időket ígér, melyek a mély élethez vannak hangolva.

Jó, hogy az emberek a „revolúció” szóval fejezik ki a felszabadulásukat; ugyanazzal a szóval, amely a csillagok meghatározott útját jelöli. Így ez a szó valami fatális és vallásos értelmet nyer, ami túlrad a doktrinákon. A doktrinák zárt világok. Könnyen lehet élni bennük. Azonkívül világos világmagyarázatot is nyújtanak. De jaj annak, aki egyszer kiszökik belőle, aki rést üt a vasbetonfalán, visszatér a cseppfolyós állapot világába, a véletlenek világába: a mi világunkba. Elveszti a hitét. Ismét fel kell vennie a magányos és önző „tempóját”.

Mindazonáltal azt halljuk, hogy a gondolat-tett konfliktustha nem is lehet teljesen legyőzni, — túl lehet haladni. Újabb művek erről akarnak meggyőzni bennünket.²⁾ Innen merítik e művek profétikus hangsúlyukat és megrögzítik sorsunk mai megjelenési formáját. Megmutatják, hogy a világos agyú és démonikus pszichológusok, akik feszélyezik az életet azzal, hogy túl jól értik, most már engedig magukat sodorni az árral. Vagy meghalnak. Hatalmas életerő van kialakulóban, amelyet a megismerés megvilágít, de már nem gátol; ellenkezőleg, egybeolvad vele a cselekvés akarataiban. Az eseményeknek már nem kell buzdítani és elragadni az embert, mintahogy Hans Castorppal történt a Varázshegy kábulatában; az ember végül is elébe megy az események-

²⁾ Mint Malraux: „Condition Humaine”-je.

Pierre Deval rajza.

nek, hogy fölfalassa magát. Az igazság erőszakossá válik. Vakító fényű világitó torony, melyről nem tudja levenni szemét a neofita.

Oly hit, mint amilyen például Malraux alakjait áthatja, nemcsak a cselekvést nem tudja nélkülözni, hanem nem tud meglenni hősiesség nélkül sem. Oly erős, hogy túlárad az emberi határokon, áttöri azokat és féktelen szenvedélyében a halálba menekül. Oly halálba, amely majdnem az öngyilkosságra hasonlít. Ezeknek a forradalmároknak az akarata, — bármennyire mély is a szánalmuk és igazolt a lázadásuk, — itt összegyűződik az egyéni élet megoldhatatlan drámájával, a kétségbeeséssel, amely az áldozatra vezet. Ezen az úton jutnak el a metafizikához. Ha igaz, hogy a társadalom kémiájában semmi sem vész el és ezeknek a kivételes hősöknek emléke fennmarad, — legalább is szeretjük hinni, — hogy ügyük győzelme meg fogja váltani gyötrelmeiket, mintahogy más területen egy Nietzsche műve a zseni erejével meg fogja váltani húsz év szenvedését. De ezek csak vigasztalások az emberi mérlegen, — a remény táplálékai.

Lehet, hogy ezek az idők, amelyek, úgy látszik, hiába múlnak el fölöttünk, megérlelik a forradalom gyümölcseit. Az is lehet, hogy a férgeket érlelik meg, amelyek majd belülről kirágják ezeket a gyümölcsöket. Erről nem tudunk semmit. Talán minden élet mélyén visszatérnek a szellemi évszakok és meghozzák a maguk érett gyümölcseit. A költők várják ezt a visszatérést. Az eljövendő termékenység felé fordulnak és jóváhagyják az emberek követeléseit. De más és más módon reménykednek. Sőt, lelkük mélyén egyáltalán nem reménykednek. Lázasan izgalomban élnek, de ugyanakkor agnosztikusok is. Ugy gondolják, hogy a költészet, amely mindentől függ, nyilván semmitől sem függ és visszatérhet egész

munka

egyedül, megmagyarázhatatlanul, mint azok a jelenségek, amelyeket a tudomány üldöz és amelyek a háta mögött ismét felbukkannak. Számukra mindenesetre már nem arról van szó, hogy az elveszett időt ismét megtalálják, mint Marcel Proust és Virginia Woolf. Arról van szó, hogy ismét megtalálják helyüket a jelenben, hogy a jelent éljék. Arról van szó, hogy ismét megtalálják a költészetet. Ha már itt lesz, az idő nem múlik többé haszontalanul, nem szökik, mint a tolvaj: beteljesedik. Ismét igazolást nyer. A költészet az időt újra meghódítja.

Roger Secretain

Vers

Vigyázz! ... mert elmegy MELITTA s az este
hűvösebb lesz a jég-sodró folyónál
s mint aki forgó, nagy, sebes golyón áll,
szédülsz majd s kapkodsz s a csend lomha teste
szobádba lép s míg szellő bűgva rezdül
s csattogtatva ollózza mind a fákat,
az éjszaka az ördögöknek átad
s riadtan futsz az udvaron keresztül.

Szívedben nem lesz majd se könny, se jajszó,
nem pattansz fel, ha csikordul az ajtó,
csak megszeppenve vársz, mint satnya gyermek,
motyogsz, hadarsz, mint vén pipások szokták
fűzni a szót, ha idejüket lopják
s nem csábítanak majd izzó gerjedelmek.

Felleg György

Télben

Körülötted ime beborult a világ
a zimankós hideg mindent behavaz,
ütlegelnek téged és ütlegelnek mást
s néked egyformán fáj: ez és amaz.

Kúnyhódból, melyet szorgos munkával
építettél fel, mint kutyát kidobnak,
de a határokon, éhesen és fázva
veled együtt százezrek kódorognak.

Úznek, vernek, csúnyán megaláznak,
kiütik szádból a falat kenyeret,
emberségedet sárbatapossák
s holnap tán elveszik életedet.

De amíg lélegzel, fejed le ne hajtsd,
építeni ki fog a romok felett!
Kisfiad arcáról lopl le a mosolyt
s e mosollyal szádon húzd ki a telet.

Mária Béla.

(Színmű első felvonása.)

(Minden jog fenntartva.)

(A bécsi szülészeti klinika kórterme.)
(Idő: 1849.)

(A szin ketté van osztva. Hátul a kórterem ágyakkal, betegekkel. A kórterem baloldalról kapja a világítást. A kórterem végén ajtó. A kórtermet az előtértől egy összehúzható és szényitható üvegajtó választja el.)

ÁPOLÓNÓ (az íróasztalon rakosgat. Középkorú, komoly nő.)

BRUNAUER MEDIKUS (Fiatal uracs, a jobboldalon lévő polc előtti széken ül, keresztibetett lábakkal.) De nővér, mondjon már maga is valamit. Ne hagyjon folyton engem beszélni. Istenemre az emberi megöli az unalom. Nem elég, hogy a papa olyan makaes . . . ragaszkodik hozzá, hogy orvos legyenek . . . Még itt siacsen megértéssel . . . Ó, hogy unom én ezt . . .

ÁPOLÓNÓ (egy könyvet az asztalról a medikus háta mögé a polcra tesz. Nem felel, de látszik, kicsit lenézi a fiatalembert.)

BRUNAUER MEDIKUS: És ha éppen akarja tudni, hát igenis azért nem mentem ma a boncoláshoz, mert fáradt vagyok. Fáradt vagyok. Ki bírja ezt a hajszát? Boncterem, vizsgálát, bifflázás . . . Így megy ez nap-nap után. Mondja csak, nem tudja? Mikor megy megint a tanársegéd úr Olaszországba?

ÁPOLÓNÓ: Nem.

BRUNAUER MEDIKUS: Pedig, hej, ha maga tudná, hogy milyen jót tett nekem, igenis nekem, amikor Semmelweis tanársegéd úr legutóbb Olaszországba ment üdülni. Istenemre, én is kipihentem magam egy kicsit. Nagy kár, hogy a tanársegéd úr olyan keveset utazik. (Feláll a székről, odamegy a nővérhez.) A tanársegéd úr alig teszi ki a lábát a klinikáról. Ennek úgy látszik maguk az okai. Igen, igen. Maga, a főmadám, meg a többi.

ÁPOLÓNÓ (meghökkenve és felháborodva, mint akinek már elég volt

hallgatni ezt a sok fecsegést): De mi-
ket beszél össze-vissza? Még, hogy én
meg a főmadám lennénk az okai? . . .

BRUNAUER MEDIKUS: Csakis.

ÁPOLÓNÓ: Ilyet ne mondjon. Húsz
éve vagyok a klinikán.

BRUNAUER MEDIKUS: Akkor ma-
ga biztosan tudni fogja és legyen szí-
ves, magyarázza meg nekem, mit ül itt
annyit a tanársegéd úr? Miért olyan
nyugtalan? És miért hajszolja úgy az
erőbert? És az is szent bizonyos, hogy
nem nagyon basznált neki a legutóbbi
utazás sem. Még rosszabbak az álla-
potok, mint azelőtt.

ÁPOLÓNÓ: Igaz. Kicsit nyugtalan.

BRUNAUER MEDIKUS: De végtére
az ember ember is. Nemcsak azért él,
hogy örökösen csecsemőkkel, meg
nyafogó asszonyokkal bibelődjön. De
én ezt hiába magyarázom a papáknak.
. . . Annak ugyan beszélhetek. Azt sem
hiszi el, hogy nem mindenki bírja
úgy, mint a tanársegéd úr, Aki sok-
szor reggel háromig ül a grinzingi
kocsimákban, úgy iszik, hogy más egy
hétig szédülne tőle. És ő? Reggel fél
hétkor már a boncteremben van. És
úgy dolgozik, úgy magyaráz, mintha
tíz órát aludt volna előtte. A papa
úgysem hiszi, hogy ezt csak ő tudja
végigcsinálni.

ÁPOLÓNÓ (megenyhülten): Az már
igaz.

BRUNAUER MEDIKUS: A grinzingi
kocsimákba én is szívesen vele men-
nék. (Fanyarul.) De oda nem hív meg
(Bizalmaskodva.) Hanem hallja, nő-
vér. Én valami mást gondoltam. Én
azt hiszem, hogy a nyugtalanság mö-
gött . . . egyszóval én, én valami nő-
históriát sejtek.

ÁPOLÓNÓ (egy pillanatra hitetlenül
csadálkozva): Nő. . . ? (aztán mint aki
szívesen belemerül a pletykálkodás-
ba) Igazán . . . ? Tud valamit?

BRUNAUER MEDIKUS: A. Inkább
sejtem. Azaz nem is sejtem . . . in-
kább csak logikusan következtetem,

hogy azért temetkezik a munkába, mert — csalódott.

ÁPOLÓNÓ *(csalódottan)*: Szóval csak sejti? *(Főlényesen.)* Hát rosszul sejti. A tanársegéd úr nem olyan léha ember . . .

BRUNAUER MEDIKUS: Istenem! Elég kár. *(Mutatja az ujjá hegyét.)* Csak egy ilyen kicsit az lenne.

ÁPOLÓNÓ: És hogy mi nyugtalanítja, azt magának jobban kellene tudni. Maga orvos lesz . . . *(Hangsúlyozva.)* Ha tényleg az lesz . . . Dehát micsoda ember . . . Istenem . . . Hát maga nem látja, hogy az osztályon húsz beteg közül négy-öt mindég lázas . . . Hiszen folyton erről a gyermekági lázról beszélünk . . . és beszél az egész klinika. Meg a város is. Nna. Mondhatom . . .

BRUNAUER MEDIKUS *(közbevág)*: De nővér! Maga úgy beszél, mintha mi . . . azaz én okoznám . . . *(Hirtelen elhallgat.)* Pszt. A tanársegéd úr. Ugylátszik, vége a boncolásnak.

ÁPOLÓNÓ *(széttolja az üvegajtót, úgy, hogy az egész kórterem látszik)*.

SEMMELEIS *(jön előre, az előtér felé. Mögötte)*

MEDIKUSOK *(akik csoportokra oszolva az egyes ágyakhoz mennek)*.

BRUNAUER MEDIKUS *(besiet a terembe, elvegyül a medikusok között, de Semmelweis közelében marad.)*.

SEMMELEIS *(előrejön, az előtér széléig, de bent marad a teremben barátságosan integet az ágyak felé)*: Jó reggel, jó reggelt. Nna, hogy aludtunk, asszonyok? Jól? Hála Istennek. *(Megáll a baloldalon a nézőtér felé az utolsó ágynál.)* Mi újság? Irt a férje? Ugy-e, mondtam? *(Átmegy a jobboldali ágyhoz, közben vissza, illetve hátraszól.)* Uraim, vigyázzanak csak óvatosan. Tudják, hogy egy magas bizottság véleménye szerint a megsértett szeméremérzés, meg a durva vizsgálat az oka a láznak. *(Nevet.)* Mi újság, nővér?

ÁPOLÓNÓ *(az ágyban fekvő asszonyra mutat, ahol Semmelweis áll)*: Uj beteg. Az éjszaka hozták. Az uccán szült.

SEMMELEIS *(egy pillanatra ránéz*

az asszonyra, aztán a nővérhez): Ki vizsgálta meg?

ÁPOLÓNÓ: A Lauter doktor úr.

SEMMELEIS: Rendben van. *(Ujra az ágy felé)*: Hogy van, kedves? Ejnye, mért húzza úgy a fejére azt a takarót?

ÁPOLÓNÓ: Most nyugodt. Az éjszaka sokat sírt. El akarta hagyni az újszülöttet az uccán.

SEMMELEIS: Micsoda? *(Kiveszi a gyermeket az ágy melletti bölcsőből.)* Ezt a lurkót? Ejnye, ejnye! *(Felmutatja a gyermeket.)* Idenézzenek, uraim! Micsoda pompás emberke. Valóságos vasgyúró. *(A gyermeket az egyik karjára veszi és az állát csiklandozza. A gyermeket nézi és az ágyban, a beteghez beszél.)* Kuc . . . kuc . . . legényke. . . Mért akarta elhagyni? Mi a férje?

BETEG: Nem a férjem . . .

SEMMELEIS: Még nem. Ugy kell mondani. Szeretik egymást?

BETEG: Ó, tanársegéd úr, én nagyon . . .

SEMMELEIS *(miközben a gyermeket babusgatja)*: Ó is szeretni fogja. Nyugodjon meg szépen . . . Minden jóra fordul. Isten megbocsátja bűneinket . . . és eljutunk a megnyugvás-hoz . . . mert az élet nagy ajándéka a gyerek . . . Még azt is felemeli, aki a sárba került. *(Most már az asszonyt nézi.)* Hány éves?

BETEG: Huszonkettő.

SEMMELEIS *(előrehajol, mereven nézi egy pillanatra az asszonyt, aztán a gyermeket hirtelen visszateszi a bölcsőbe)*: Magának . . . vacog a foga. *(Megtapintja a pulzusát.)* Mióta van rosszul?

BETEG: Meg fogok halni, tanársegéd úr . . .

SEMMELEIS *(ingerülten)*: Dehogy hal meg . . . *(letépi az ágy fejénél lógó láztáblát, nézi, aztán kikiált)*: Nővér! Ki vizsgálta?

ÁPOLÓNÓ *(ijedten)*: A . . . a . . . Lauter doktor . . . úr . . . tanársegéd úr kérem Már voltam bátor jelenteni.

SEMMELEIS *(hol az asszonyra, hol a láztáblára néz)*: A vizsgálat előtt a bemosakodás . . .?

APOLÓNÓ: Megtörtént . . . tanársegéd úr.

SEMMEIWEIS: Maga, hozzányúlt?

APOLÓNÓ: Parancsára . . . nem.

SEMMEIWEIS: Huszonkét éves . . . (előbbrehajol és megragadja az időközben mellé álló Brunauer medikus kabátgombját.) Maga érti ezt? Feleljen! Mert én — nem értem. (Kedvetlenül az ápolónőhöz.) Törülközöt és kloroldatot. Uraim! Vizsgálat.

APOLÓNÓ (üvegajtó mögött el).

BRUNAUER MEDIKUS (az előtérből széket hoz az ágy mellé).

APOLÓNÓ (egy lavórt és törülközöt hoz).

SEMMEIWEIS (feltűri a köpenye ujját): Minden óvintézkedés csődöt mond. (Mossa a kezét.)

MEDIKUSOK (előre jönnek Semmelweis mellé és körülállják az ágyat, úgy, hogy a nézők felé teljesen eltakarják őt és az ágyat is.)

FIATALASSZONY (az üres előtér jobboldalán az)

ANYJÁVAL. (Mind a ketten egy pillanatra megállanak az ajtóban. Az orvosokat nem látják.)

FIATALASSZONY (kíváncsian néz körül).

ANYA (kissé előre tuszkolja): Na, kerülj már beljebb. Istenem, milyen gyáva vagy. Ó, ha én is ilyen lettem volna, hogy volna most négy testvéred?

FIATALASSZONY (egy lépést tesz előre. Kíváncsian, ijedten néz körül, mint aki most van először ilyen helyen.)

ANYA (az egy lépést a Fialalasszonnyal együtt teszi meg): Jaj, be szép ez. Látod, mennyi butaságot fecsegték neked erről a klinikáról.

FIATALASSZONY (ismét lép egyet, de úgy, mint aki szívesebben visszafordulna): Igen . . . Minden fehér . . .

ANYA (miközben gyengéden ismét előbbretolja a lányát): Nem is merem megmondani a férjednek, milyen félős vagy. Nem mer többé meg sem érinteni. Akkor pedig szép kis asszony leszel, mondhatom.

FIATALASSZONY (reszketve): De hát én nem félek.

ANYA: Nem is kell. Olyan ez, mint a mennyország. (Suttogva.) Bízd csak rám. Apád idejön majd a fiákkal és párszor elviszi az urakat a Práterba. Meglásd, úgy bánnak majd veled, mint egy grófnővel. (Közben mind a ketten a középre érnek.)

FIATALASSZONY (itt meglátja az orvosokat. Hirtelen felsikolt és ki akar szaladni.)

ANYA (elkapja a karját).

MEDIKUSOK (a sikoltásra hátrafordulnak, úgy, hogy mosi)

SEMMEIWEIS (is látható lesz feláll, egy lépést jön előre.)

FIATALASSZONY (kiszabadítja magát az anyja karjából és beszalad a terembe, az anyjával együtt): Engedjete ki . . . engedjete ki . . . Nem akarok meghalni.

ANYA: Nem hallgatsz te . . . Ilyen szegényen . . . (Semmelweis felé.) Bocsánatot kérek . . . félős szegényke. Első gyerek . . .

FIATALASSZONY (vissza akar fordulni, de az anyja elállja előle az utat): Nem akarok itt maradni . . . Nem maradok gyilkosok között . . .

ANYA: Jézus Mária . . . Miket beszélsz? Hallgass, hallgass!

FIATALASSZONY (Semmelweis lába elé borul.)

(Ebben a pillanában belép azon az ajtón, ahol az előbb a két nő jött be.) KLEIN PROFESSZOR (a klinika igazgatója. A szolgálatban megőszült, fölényes tudós öntudatos méltóságával, hátán összekulcsolt karokkal kissé gúnyosan nézi a jelenetet).

FÓMADÁM (idős asszony, ugyanilyen méltóságos magatartással a professzor háta mögött áll és ő is kissé finnyáskodva nézi a jelenetet).

FIATALASSZONY: Kegyelmezzem, uram . . . kegyelmezzem meg . . .

SEMMEIWEIS (nem felel, megrendülten néze le a fiatalasszonyra).

APOLÓNÓ (lefejt a fiatalasszony karját Semmelweis térdéről s nyugodt, száraz hangon, mint aki először nyerte vissza lélekjelenlétét): Ha nem akar itt maradni, hazamehet.

SEMMEIWEIS (földre szegezett tekintettel, lassan kijön az előtérbe).

MEDIKUSOK (követik).

ÁPOLÓNÓ (összehúzza mögöttük az üvegajtót s ő is mögötte marad).

MEDIKUSOK (észreveszik a Professzort, mélyen meghajolnak s kisietnek).

KLEIN PROFESSZOR (keresztülnéz rajtuk).

FŐMADÁM (a professzor helyett megbiccenti a fejét).

SEMMELWEIS (észreveszi a professzort): Oh, professzor úr, bocsánat, nagyon el voltam merülve. (Az üvegajtó elé lép, hogy széthúzza.) Parancsoljon . . .

KLEIN PROFESSZOR: Hagyja, tanársegéd úr (gúnyosan), ma nem akarom én is zaklatni a betegeket. Az imént mindent láttam.

SEMMELWEIS (visszajön az üvegajtótól): Sajnálattal jelentem, két újabb lázeset.

KLEIN PROFESSZOR: Isten kezében van a sorsunk, tanársegéd úr. De láthatja, milyen híre van a klinikánknak. Ez az egyszerű személy is az imént . . . Láthatja, az Ön elgondolása a lázról, mit sem változtat a tényeken . . . amelyeket, sajnos, ön nem hajlandó elismerni.

SEMMELWEIS (egy lépést előrejön, mint aki mondani akar valamit).

KLEIN PROFESSZOR (felemeli karját): Ó, ezt nem ellenzésképen mondom. Nagyon jól tudja, tanársegéd úr, hogy én elfogadom az ön javaslatait. Minden javaslatát. Nem mondhatja, hogy nem vagyok fogékony az új gondolatok iránt.

FŐMADÁM (fejét bólintva tüntetően helyesel).

KLEIN PROFESSZOR: De ezek alapján csekélységek. Sajnálom önt, tanársegéd úr, hogy még mindig nem találta meg azt a formát . . . hm . . . ahogyan tudósnak élni, dolgozni illik és kell. Sajnálom, mert végül is ilyen inzultusoknak van kitéve, mint az előbb is.

SEMMELWEIS: Bocsánat, nem tehetek róla. Én gondolkodni szoktam.

KLEIN PROFESSZOR: Nagyon rendben van, tanársegéd úr. Ezt el is

vártam mindig öntől. De nem ez a baj. Távolról sem.

SEMMELWEIS: Szabadna tudnom . . .

KLEIN PROFESSZOR: Vannak kialakult gyakorlati és elméleti módszereink, amelyektől nem térhetünk el. Szaktudományunk érdekében . . . nem térhetünk el. Ön pedig, kedves tanársegéd úr! Teljesen felforgatja ezt a gyakorlatot és elméletet . . . És lejárta a vezetésem alatt álló intézetet. (Mérgében kissé elfordul.)

SEMMELWEIS (fojtott izgalommal): Kérem, tanár úr, én csak a betegek érdekében . . .

KLEIN PROFESSZOR (főlényesen legyint): Áh. Erről úgysis meg vagyok győződve. Ez ellen nekem soha semmi kifogásom nem volt. Sőt, én ezt őszintén nagyra is becsülöm Önben.

SEMMELWEIS: Bocsánat, ezekután nem értem . . .

KLEIN PROFESSZOR (hűvösen): Bocsánat, én nem értem, hogy ön miért fütyül a felsőbb hatóságai rendelkezéseire és egyáltalában. Miért nincs semmi érzéke a tudományos tradíciók iránt? . . . Ezt már nem először vagyok kénytelen megkérdeni öntől.

SEMMELWEIS (lehajtja a fejét és hallgat, csak a kezét tördéli idegesen).

KLEIN PROFESSZOR: Már mondtam önnek . . . ön ezenkívül makacs is, mint általában a magyarok. És minden tény ellenére kitart amellett, hogy a gyermekágyi láz, amelyről évszázadokon keresztül annyi nemes fej gondolkozott, nem járvány . . . és semmi köze az atmosférikus behatásokhoz . . . tehát egészen másképpen kezelendő is. Semmi tisztelet nincs önben a tudomány iránt.

SEMMELWEIS: Ezt a vádat rosszul esik hallanom.

KLEIN PROFESSZOR: Kérem, nem vádoltam. Csak tényeket objektíve megállapítottam.

SEMMELWEIS (emelt hangon): Ami pedig a tudományos eszméket illeti . . . engedje meg, tanár úr . . . tudom, ma sok eszme van általában forgalomban . . .

KLEIN PROFESSZOR (*roppantul megütkezve*): Forgalomban . . . ?

SEMMELEWEIS (*hangosan*): Én pedig, tanár úr, nem tudom az embert semmiféle eszmének alárendelni. Előtem elsősorban nem az eszmék lebegnek . . . Hanem az anyák . . . és a gyermekek. A szegény nép.

KLEIN PROFESSZOR: Sajnálom, kedves tanársegéd úr, hogy ön még mindég ellenségének tart. Holott én . . . még az előtt is szemet húnytam, hogy az egyetemi légiókat a barrikádokra vitte Metternich ellen. Eh . . . ne vitatkozzunk ezen . . . (*sértődötten*) Ha ön kétségbe vonja az én humánizmusomat . . . akkor igazán . . .

SEMMELEWEIS: Most én nekem kell bocsánatot kérni, ha professzor úr . . .

KLEIN PROFESSZOR (*főlényesen közbevág, mint akit nem lehet megsérteni*): Nem tesz semmit . . . Különbösen is nem ezt akartam mondani . . . De a leghatározottabban tiltakoznom kell, hogy az egyetemi tanári kar, az én megkerülésemmel vizsgálja felül az ön úgynevezett „kísérleteit“, amikkel bizonyítani kívánja, hogy a láz oka valami fertőzés. Hogy ebben mi az igazság, az, a mi kettőnk ügye . . . Mást nem engedek beleavatkozni a vezetésem alatt álló Klinika belső ügyei-be . . . És természetesen a minisztériumban is tiltakoztam, hogy tudományos kutatások örve alatt a becsületembe gázoljanak . . .

SEMMELEWEIS: De kérem, tőlem igazán távol állanak ezek . . .

KLEIN PROFESSZOR: Tudom. Egyébként nagyon kellemetlen, hogy közölni kell Önnek . . . Doktor Breit tanársegéd úr huszadikán el akarja itt megint foglalni a helyét . . . Alkalmos volna Önnek ez a nap átadni . . . ?

SEMMELEWEIS: Professzor úr! Én kinevezett tanársegéd vagyok.

KLEIN PROFESSZOR: Sajnálom, Felsőbb utasítás.

SEMMELEWEIS (*meghajol, egész rövid szünet után*): Szabadna remélnem, professzor ur, ha esetleg doktor Breit ismét eltávozna . . . ?

KLEIN PROFESSZOR (*kifelémenet*

visszafordul): Ó, hogyne, hogyne . . . Ön tudja, mennyire értékeltem mindég az ön munkáját, tanársegéd úr. (*Kimegy a főmadámmal.*)

SEMMELEWEIS (*rövid ideig egy helyben áll, aztán megindul az íróasztal felé*).

ÁPOLÓNÓ (*széthúzza az üvegajtót és maga mögött ismét összehúzza, odamegy Semmelweishez és kellő távolságban megáll előtte*).

SEMMELEWEIS: Mi van azzal az asszonnyal?

ÁPOLÓNÓ: Változatlan. Átvitettem a másik terembe.

SEMMELEWEIS: Milyen magas a láz . . . ?

ÁPOLÓNÓ: Közel negyven fok.

SEMMELEWEIS: Adjon neki egy kis hideg bort . . .

ÁPOLÓNÓ: Már adtam. — Tanársegéd urat akarta látni.

SEMMELEWEIS: Engem . . . ? Miért . . . ?

ÁPOLÓNÓ: Már elaludt. De folyton suttog. Az esküvőről.

SEMMELEWEIS (*lehajtja a fejét*).

ÁPOLÓNÓ: Utólagos engedelmével nedves ruhával megtöröltem az ajkát.

SEMMELEWEIS (*rát teszi a vállára a kezét*): Jól van, nővér. Derék asszony maga.

ÁPOLÓNÓ (*kis szünet után*): Azt szerettem volna még mondani . . . nem biztos, hogy a doktor Breit tanársegéd úr visszajön . . . a Braun doktor úrnak ott a másik osztályon sem nagyon tetszene . . .

SEMMELEWEIS: Talán . . . ő akarna ide . . .

ÁPOLÓNÓ: Ezt nem tudom. De lehet, hogy Breit doktor úr máshová megy. És akkor a tanársegéd úr itt marad.

SEMMELEWEIS (*elgondolkozva*): Lehet. De különben is . . . én már semmiképpen sem maradhatok . . . Ha nem ma, akkor holnap úgyis rám kerül a sor (*körül néz, mintha már búcsúzna a falaktól*.) Eh, mindegy. Az apám után maradt egy kis örökség. Egy ideig független lehetek. Kimegyek Angliába és szabad leszek. Nem függ a kutatásom egyes emberektől.

APOLÓNÓ: Angliába?
SEMMELWEIS: Vagy haza. Vissza Pestre. Nem Bécs a világ közepe..
(Leül az íróasztalához.)

BRUNAUER MEDIKUS (a baloldali ajtón visszajön, megáll kissé oldalt Semmelweis mellett).

SEMMELWEIS (az iratait rendez):
Menjen, nővér. Készítsen elő mindent. Háha megindul a vérzés megint annál a négyesnél.

APOLÓNÓ (bemegy az üvegajtó mögé, az ajtót maga után összehúzza).

SEMMELWEIS (észreveszi Brunauert, szórakozottan): Parancsol. kérem...

BRUNAUER MEDIKUS (megdöbben, hogy nem ismerik meg, elfogódottan): Brunauer medikus... a tanársegéd úr hallgatója...

SEMMELWEIS: Á... á... persze. Az ember néha olyan szórakozott. Nos mit kíván, fiatalember?

BRUNAUER MEDIKUS (továbbra is elfogódottan): Hm... talán furcsának találja tanársegéd úr... Ne tessék ki-nevetni... őszintén szólva... semmit sem kívánok.

SEMMELWEIS (felnéz rá).

BRUNAUER MEDIKUS: Csak eljöttem.

SEMMELWEIS (zavartan): Igen..

BRUNAUER MEDIKUS: Az előbb (az üvegajtó felé hátra int) ott bent... a tanársegéd úr... leszakította a kabátgombom... (ügyetlenül keresgél a zsebében, aztán hirtelen előhúzza a gombot). Itt van.

SEMMELWEIS (feláll, a fiatalember mellé lép, ráteszi a vállára a kezét): Véletlenül történt...

BRUNAUER MEDIKUS (elteszi a gombot s mint aki nem hallotta Semmelweis választát, tovább beszél zavartan, de élénk hangsúllyal): Amikor a tanársegéd úr észrevette, hogy az a.. fiatalasszony lázas... megfogta a kabátom... és... és tőlem kérdezte, érttem-e? Igen. Szóról-szóra azt mondta: Maga érti ezt? (Kis szünet.) Akkor szakította le a gombot tanársegéd úr... Csak ezért jöttem.

SEMMELWEIS (váiamit mondani

akar, de inkább elhallgat és járkálni kezd).

BRUNAUER MEDIKUS: Ha nem veszi rossz néven tanársegéd úr. A papával hiába beszél. Ő úgysem érti. Muszáj volt idejönni... és szólni önnek... mert bocsánat, tanársegéd úr, honnét érteném én mindezt, ha ön, aki annyi eredményt ért el...

SEMMELWEIS: Eredményt? (Keserűen nevet.) Téved, fiatalember...

BRUNAUER MEDIKUS: Jó Isten! Hát a tanársegéd úr is olyan hamar elcsügged?

SEMMELWEIS: Eh, ezek csak szavak, barátom.

BRUNAUER MEDIKUS: Nem. Kérem ezek nem szavak. Ez az igazság. És az igazság, azt hiszem, tiszta és átlátszó, ha megtaláljuk.

SEMMELWEIS: Az elméletben. Az életben minden sokkal komplikáltabb.

BRUNAUER MEDIKUS: Bocsánat.. Engedje meg, tanársegéd úr, én egy buta medikus vagyok, de azt én is tudom, a kettő között az összefüggést önnek kell megtalálnia.

SEMMELWEIS: Erre törekszem.

BRUNAUER MEDIKUS: Itt? Ahol senki sem érti Önt? Ne tessék haragudni... nem akarok tanácsot adni.. hogy is jönnék ahhoz... De én másképpen csinálnám.

SEMMELWEIS: Mit

BRUNAUER MEDIKUS: Az egészet. És bevallom, én... én... nemcsak a gomb miatt jöttem... Szeretném megmondani... ne értsen félre, tanársegéd úr, lehet, hogy oktalanságot beszélek... de én kiegyeznék Klein professzorral és aztán itthagynám... És magánpraxist kezdenék... hiszen a tanársegéd úrnak igaza van... úgyis önhöz jönnének a betegek... Ó, de szívesen dolgoznék én is...

SEMMELWEIS: Hogy érti ezt? (Élesen.) Elvonjam a klinika elől a tudásmat... Rejtsem el és úgy áruljam, mint a posztót?

BRUNAUER MEDIKUS (ijedtem): Ne tessék haragudni... de...

SEMMELWEIS (szelíden): Menjen! Az itteni levegő már magát is megfertőzte.

BRUNAUER MEDIKUS (*hangosan tiltakozik*): Nem . . . nem . . .!

SEMMELEWEIS: Maga nem a mi fajtánk közé való. Menjen csak. Legyen jó orvos, keressen sok pénzt . . . és éljen boldogan.

BRUNAUER MEDIKUS: Kérem szépen . . . én csak jót akartam . . . Tanársegéd úr! Ne küldjön el!

ÁPOLÓNÓ (*bejön az üvegajtó mögül, az asztalhoz megy és a kötszereket egy tálcára rakja*).

SEMMELEWEIS (*hidegen, de szomorúan*): Isten vele.

BRUNAUER MEDIKUS (*lehajtja a fejét és kimegy úgy, mintha keresné azokat a szavakat, amelyekkel kibékíti Semmelweist, de nem találja*).

SEMMELEWEIS (*meglátja az ápolónőt, aki a kötszerekkel és gyógyszerekkel megrakott tálcával vissza akar menni a kórterembe. Kiáltva*). Nővér!

ÁPOLÓNÓ (*megáll*): Parancsol?

SEMMELEWEIS (*felugrik, izgatottan*):

Hová viszi azt a kötszert?

ÁPOLÓNÓ: A négyeshez . . . ha megindulna a vérzés . . .

SEMMELEWEIS: A négyeshez? Ezt? Amit a mocskos kezével megfogott? (*Kiált.*) Hogy merészelt mosdás nélkül hozzányúlni? Mért nem csomagolta be? Min jár a maga feje? Hogy az én parancsom ellenére . . .? Ezt a szemtelenséget! (*Elfullad az izgalomtól*.) Maga . . . maga . . . (*odamegy és kiveri a tálcát az ápolónő kezéből, ami a tálcán van, szanaszét esik a földre*.) Kidobom . . . Érti? (*Az asztalához vándorog*.)

Dr. MARKUSOVSKY (*Semmelweis barátja, száraz, de férfias intellektuel, ahogy belép és meglátja az izgalmában tántorgó Semmelweist, hozzágrik és a székre segíti*).

SEMMELEWEIS: Ki . . . do . . . bom . . . (*Elfullad, köhög*).

Dr. MARKUSOVSKY (*int az ápolónőnek, hogy menjen el*).

ÁPOLÓNÓ (*az üvegajtó mögé megy*).

SEMMELEWEIS: Amíg itt vagyok, én rendelkezem. Csöndesen.) Ha elmentem, úgyis minden úgy lesz, ahogy ő akarja.

Dr. MARKUSOVSKY: Ő akarja . . .? 2205
Ki?

SEMMELEWEIS: Klein professzor . . .

Dr. MARKUSOVSKY: De mit akar?

SEMMELEWEIS: Elküldtek. Kidobtak. Lejáratom az orvosi hivatást . . .

Dr. MARKUSOVSKY: Badarság.

SEMMELEWEIS: Az. Megköti a gondolat szabad szárnyalását . . . cinikus, anyagias strébereket nevel a fiatalságból . . . és . . . és mégis. Engem neveztek gyilkosnak . . . (*Feláll.*) Nekem mondták . . . itt, ebben a szobában . . . Eh! Dr. Breit visszajön a helyemre . . . Gyilkos . . . Talán igaza is volt annak az asszonynak. Nézd ezt a két kezét. (*Felmutatja kezeit.*) Sokat dolgoztak már . . . Jól nézd meg. Ezekkel a kezekkel boncoltam és utána ezekkel vizsgáltam az asszonyokat . . . Klein professzornak igaza lehet, hogy visszahozza őt . . . Dr. Breit nem boncolt. Akkor kevesebb is volt a láz. Aki az uccán szült, ahhoz nem nyúlnak ilyen gyilkos kezek és nem kapnak lázt. A másik osztályon bábák tanulnak. Azok sem boncolnak, mint az én hallgatóim. Ott is kevesebb a láz. Hát nem világos mindez. A kezeim gyilkoltak. Ezek a kezek. De Isten látja lelkemet, jóakarattól hibáztam . . . és valamit meg is láttam a láz nagy titkaiból . . . Ó, ha ki tudnám fejezni magam, úgy, ahogy érzem . . . akkor, akkor talán én is meg tudnék bocsátani ezeknek . . . a gyilkos . . . kezeknek . . .

(*Ebben a pillanatban halk csengétyűszó hallatszik az üvegajtó mögül.*)

Dr. MARKUSOVSKY (*odasiet az üvegajtóhoz és kissé széthúzza, úgy, hogy látható lesz, amint a*

LELKÉSZ (*jön az ágyak között a nézőtér felé nagyon lassú lépésben az I. és II. minisztráns gyerekekkel*).

Dr. MARKUSOVSKY: Valaki meg fog halni . . .

SEMMELEWEIS: Egy asszonyt hoztak be az éjszaka. 22 éves volt.

LELKÉSZ (*a gyerekekkel az üvegajtó felé, az előtérbe ér. Az egyik gyerek behúzza maga mögött az üvegajtót s megindulnak kifelé*).

SEMMELEWEIS (*egy pillanatig utánuk néz szóttanul, aztán mint aki hirtelen*

munka

telen elszánta magát): Tisztelendő atyám...

LELKÉSZ (a gyerekekkel megáll).

SEMMELEWEIS: Arra kérem tisztelendő atyám, hogy... ha megint hívják... az utolsó kenet feladásához, ne menjen végig a termeken...

LELKÉSZ: Fiam, én nem bujkálok. Mert a hitet és megbékélést hozom.

SEMMELEWEIS (kissé hangsúlyozottan): Félreérti szavaimat tisztelendő atyám! Ön a megbékélést csak annak hozza, aki a halálán van.

LELKÉSZ: Az élőknek pedig reményt és vigaszt, hogy nem lesznek egyedül az utolsó órában.

SEMMELEWEIS: De ez itt kórház, tisztelendő atyám. Kórház. Mi itt nem a halálra készítjük elő a betegeket. Hanem az életre. Az egyháznak semmi esetre sem lehet az az intenciója, hogy pánikot keltsen...

LELKÉSZ: Pánikot?

SEMMELEWEIS: Igen. (Gyötrődve.) Pánikot. Hiszen ide úgyis mindenki halálfélelemmel jön, ide, ahol az új életre segítjük az újszülötteket... És Ön csak megerősíti őket... Hogy nem-sokára rájuk kerül a sor... A megjelenésével. Kérem Önt, atyám, ne nehezítse meg a mi emberfeletti munkánkat...

LELKÉSZ: A kérelemnek eleget teszek, mert érzem, jóakarátú. De nem helyeslem. Egyáltalában nem. És a klinika vezetőjének sem lehet ez a véleménye. Ezt meg kell mondanom. Dícsértessék. (Kimennek.)

SEMMELEWEIS (szótlánul meghajol).

Dr. MARKUSOVSKY: Szóval elküldtek. És most mit akarsz csinálni?

SEMMELEWEIS: Megyek innét minél messzebbre.

Dr. MARKUSOVSKY: Ezt nem teheted. Az a jegyzőkönyv döntő bizonyíték.

SEMMELEWEIS: Nem elég.

Dr. MARKUSOVSKY: De igen. Koleschka professzort boncolás közben megszurta egy ügyetlen medikus. Meghalt. Felboncolták és a jegyzőkönyv szerint ugyanolyan elváltozásokat találtak nála, mint te a lázban elhalt asz-

szonyoknál. Ezt a nagy eredményt nem szabad elkótyavetyélni. Itt kell maradni. A tudományban nincs helye érzékösségnek. Nem sértődhetsz meg.

SEMMELEWEIS: Nem sértődöm. Csak épen ezek után úgy érzem... nem vagyok tudós. De ezek itt, körülöttem is... csak annak nevezik magukat.

Dr. MARKUSOVSKY: A barátaid.

SEMMELEWEIS: Gyávák. A tudomány valami egészen más. Hús, vér, élet, erkölc, fegyver... és igazság. Amit én... annak a jegyzőkönyvnek ellenére... sem tudok még kimondani... És nem tudom az asztalra tenni. Itt van. Fogjátok meg. Tapogassátok körül...

Dr. MARKUSOVSKY: Te mondd gyáva? Hiszen meg akarsz szökni.

SEMMELEWEIS: Megszökni én? Nem barátom. De látom már, hogy áltudósok és kalmárok között nem lehet dolgozni. Nekem előbb önmagamot kell igazolni. Ez a fontos... Mert akkor Klein professzor is meg fog hajolni előttem...

Dr. MARKUSOVSKY: Akármit mondasz, itt tudományos légkörben élsz. Ha kivonod magad... elsenyvedsz. Vigyázz! Akkor majd hiába akarsz magad igazolni... késő lesz.

SEMMELEWEIS: Nagyon egyedül vagyok. Így nem lehet. Családot akarok, én is. Gyereket. Hogy beássam magam, mint a fa gyökere a talajba...

akkor majd fel tudok nőni... és akkor majd a tények is megszólalnak, önmagukért beszélnek... Igen. Mert ez az én véleményem. A tudós nem agitátor. Sohasem neki, mindig az eredményeinek kell beszélni... aki ettől az igazságtól eltér, megszűnt tudósnak lenni... és akkor... akkor mint ember is meghalt... Elbukott...

Dr. MARKUSOVSKY: Tulságosan szigorúan fogalmazod meg...

ÁPOLÓNŐ visszajön az üvegajtó mögül s felszedi a heverő kötszereket).

SEMMELEWEIS: Pestre megyek.

Dr. MARKUSOVSKY: Pestre? Meggondoltad?

SEMMELEWEIS: Határoztam.

Dr. MARKUSOVSKY: Még egyszer kérlek...

SEMMEIWEIS: Nem engedem eltéríteni magam. Gyerünk. Szomjas vagyok. Ég a torkom. Rettenetesen ég... (Kimegy.)

BRUNAUER MEDIKUS (izgatottan berohan, szembe azzal az ajtóval, ahol Semmelweis kiment): Tanársegéd úr! Tanársegéd úr! (Körülnéz.) Nincs itt?

Dr. MARKUSOVSKY (bosszúsan): Nincs.

BRUNAUER MEDIKUS: Kérem...

Dr. MARKUSOVSKY: Nem érek rá. Jónapot. (Semmelweis után siet.)

BRUNAUER MEDIKUS (az ápolónőhöz): Hová ment...?

ÁPOLÓNÓ: Haza.

BRUNAUER MEDIKUS: Ilyen korán? Akkor már csak reggel beszélhetek vele.

ÁPOLÓNÓ: Reggel sem jön vissza.

BRUNAUER MEDIKUS (idegesen): Nővér! Ostobaságokat beszél!

ÁPOLÓNÓ: Elküldték a klinikáról. Doktor Breit jön a helyére Huszadikán.

BRUNAUER MEDIKUS: De hiszen ez képtelenség. Nem, nem. És velem mi lesz? Mondja? Hogy magyarázom

meg... hogy az ember mennyit vétkezhet a szavaival...

ÁPOLÓNÓ: De Brunauer úr... mi van magával?

BRUNAUER MEDIKUS: Semmi. Ezt maga épúgy nem érti, mint a papa. Mit mondott, hová megy?

ÁPOLÓNÓ: Talán Pestre.

BRUNAUER MEDIKUS: Pestre? De hiszen ott most forradalom van. Szabadságharc. Ma hallottam. Haynau megy le rendet csinálni. Tudja maga, ki a Haynau generális? Eh! Honnét tudná! (Tanácstalanul.) Hol beszéljek vele...?

ÁPOLÓNÓ: A lakásán. Várja meg, amíg hazajön.

BRUNAUER MEDIKUS (felnéz rá): Hm. Igaza van. (Kiindul.)

ÁPOLÓNÓ (megfogja a karját): En is szerettem volna elbúcsúzni tőle... de a szolgálatot nem hagyhatom itt. Megmondja neki?

BRUNAUER MEDIKUS: Megmondom. Isten vele. (Kisiet.) (Függöny.)

Gró Lajos

2207

Két vers

UTRAVALÓ

Mint a fuldokló, ki reszkető inakkal lendíti ernyedte testét a habokból, mohón harapva a friss levegőbe, bukik fel eltorzult arcom a fájdalom örvénylő mélyéből lihegve, hogy drága lényed tiszta illatát magambaszívjam kapkodó tüdővel, mielőtt elhagynál, örökre.

TÖREDEK

...és karjaimmal ujjongva, csapongva, mint sasmadár, amely a sziklakőről épp most lendíti testét a magasba, csaptam a mélykék ég felé, midőn a szemközti házfal mocskos vakolatján megláttam elnyúlt árnyamat, magasba feszülő karom kínos vonaglását, — irgalom! buggyant ajkamról a szó és nagyot koppant a kikövezett földön...

Berkó Sándor

munka

A kísértetekről

Kisértet... ez a szó, amelyet mindannyian ösmerünk, használunk, hangzásilag is furcsa, sokrétű eszmetársulásokat kelt. Nem vagyok filológus: mit sem tudok a szó multjáról. Csak a jelenét hallgatom azzal a kíváncsi rokonszenvvel, amellyel versíró ember követi a csengéseket.

A kísértet mellézköngéje két másik szóval kapcsolódik össze, még pedig: szorosán a „kisértéssel” és lazábban kíséret-, kíséréssel, amely ott ballag a nyomában. Én hiszek az összhangzások mélyebb lélektani, sőt mágikus értelmében, bocsássanak meg tehát, ha ezt a tudománytalan csengés-bongást komolyan veszem s el is szándékozom játszani vele. Talán segítségünkre lesz a bennünket kísérő és kísértő kísértetek felidézésében.

Mert hogy a kísértetek mindenütt kísérnek bennünket, azt tapasztaltam és így nem is vagyok hajlandó létezésükben, életükben kételkedni. Sőt épen ennek a különös életfajtának megkönyékezése a célom.

Fogadjuk el egyelőre azt, hogy vannak kísértetek és kövessenek abban a könnyelmű kísérletemben is (kísérlet! ismét egy rokonra lertünk), hogy a kísértet fogalmát megközelítsük.

Művelt városi emberek rendesen meg vannak róla győződve, hogy eddig nem találtak kísértetekkel. Tévednek, mert ha másutt nem is, úgy találtak velük az irodalmi világban. Még pedig nem csak dajkamésékben: nincs olyan kor, név, kultúra, (a maít is beleértve) amelynek irodalmi alkotásaiból nem nézne ránk borzalmat és titokzatos vonzást sugárzó szemekkel a kísértet. Ami a művészet valóságában él: az valósággal létezik. Beismerem, hogy ez a lét, ez az élet nem azonos a praktikus mindennapi értelemben felfogott létezéssel és a biológiai étellel. Még az irodalom legáldottan elevenebb alakjai — még Shakespeare Juliája, Tolsztoj Nattasája sem mozognak azon a realitás-síkon, amelyen egy ma közöttünk járó-kező leány él. Nattasát nem csókolhatja meg a legszerelmesebb ifjú sem. Ámbár álljunk csak meg!... Azt hiszem, sok eleven ajkat érintő csók tulajdonképen Juliát, Nattasát, Mignont illeti *valóságosan*. Ahogy mondani szokás, számunkra a fantázia eme leányai „kisértetiesen elevenek”. Ebből a megállapításból levonhatjuk, hogy különböző valóságsíkokon, amelyek a mienkkel párhuzamosan futva kísérnek bennünket. Odaát élnek lények, akik átlátogatnak hozzánk és beavatkoznak sorsunkba, akiknek funkciója és feladata hozzánk közeledni. Ezeket a lényeket nevezték el a felösmerésnek egy bizonyos fokán szellemnek, tündérnek és speciálisan akkor kísértetnek, ha elhunytak lelkével hozták őket kapcsolatba. Egy ráadás-igazságra az a szólásmód derít világot, amelyet előbb idéztem s amelyet most megismétlek. *Nagyon szuggesztív valóságérzetet* keltő képzeleteinkről azt szoktuk mondani, hogy „kisértetiesen elevenek”. Hinni szeretném, hogy bizonyos mértékig józan teremtmények vagyunk, akiknek szavai és szótársításai mögött a valóság aranyfedezete fénylik. Elvégre is vagy vállaljuk a saját szavainkat, vagy sem s bizonyára azért

alkalmazzuk a „kisérteties” jelzöt a szuggesztíven elevenre, mert szuggesztíven elevennek érezzük azt, amit kisértetnek nevezünk.

2209

Fölöttébb csábító lenne számomra mindazokra a valósággrétegekre kitérni, amelyeket előbb érintettem; megírni topografiájukat és természetrajzukat, a „hol volt, hol nem volt” országok kalandos útleírásait. Ma azonban meg kell elégednem a kisértetek világával, velük, akik valaha közöttünk, a mi földünkön éltek és akiket az elmulás, a halál ragadott el amaz említett más világsíkokra. Az előbb csak az irodalmi kisértetekre: ama népmesebeli lepedősökre, a homéroszi áldozatok füstjében bugyborékolókra és jósolókra, Hamlet családi kisértetére és Maupassant Horlájának idegbajos kisértetére és rokonaikra utaltam. De magától értetődően nem csak az irodalomban találkozunk hazajáró lélekkel. Ki ne ismerné a sötét pincegátdorban rémüldöző szolgáló sikolyát, az ágyban sírdogáló gyermek nyöszörgését: ezek is kisértetet jeleznek. Sőt ki szeretne közülünk akasztott ember ágyában hálni, vagy ködös éjszakában egyedül barangolni sírok között? Kérem, ne ellenkezzenek. Üzletileg elismert tény állítottam. Bizonyítékot tudok rá, hogy a kisérteteket még az apróhirdetés is elismeri. Lakáskeresésben lévén, egy nyaraló hirdetésére bukkantam. Így hangzott: „Feltűnő olcsó vétel, szolid, luxusos modern épület, összkomfort. Csak idegerős vevő jelentkezzék”. Magától értetődően odakergetett a kíváncsiság. A hirdetett nyaraló valóban csinos, kényelmes és olcsó volt. Legmodernebb szerkezetű, vasbetonba ágyalt tolóablakai azonban közvetlenül egy remek fekvésű, vadregényes temető falai felett bámultak bele a holtak kisérteties világába. A nyaralót még egy esztendő múltán is hirdették, bizonyítékául annak, hogy az emberek általában nem kedvelik a kisértetek szomszédságát, még akkor sem, ha nem hisznek bennük. Például kit vonz kinzóan, vagy kit nem taszít el jellegzetesen borzongó ellenszenvvel a szellemidézők asztalkopogtató játéka s mind azok az okkult kísérletek, amelyek félig tudományos és félig kacerán babonás módon a túlvilág határainak áttörésére irányulnak?

És nézzünk mélyebben magunkba. Mindannyian megbízunk akaratunk, vágyaink erejében s ha bármilyen földi célra törünk: megfeszítjük az akaratunkat, tüzeljük a vágyainkat még akkor is, ha a kívánt eredmény elérése nem függ tőlünk. De milyen másképp járunk el, ha elvesztett, a halál által elragadott „megboldogult” után vágyódunk. Sajnos bizonyára mindannyian sirattunk már eltávozottat, aki oda ment, ahova annyira fél eljutni az élő ember, hogy félelmében még néha öngyilkosságra is vetemedik. Esméljük a temetés után borzalmasan üres lakásra. Csak övele tudtunk még foglalkozni, aki elszakadt tőlünk. Lehetetlen elképzelni, hogy elbírnjuk nélküle az életet, önző kétségbeeséssel siratjuk. De ki merte volna közülünk, akár csak vágyai teljes erejével megostromolni az elhunytat és visszahívni őt olyan erős kívánással, olyan hathatós akarrással, ahogy eleveneket hívunk, várunk, szuggeralunk magunkhoz a tett, a kényszerítő gondolatátvitel, a mágikuserejű felidéző kívánság varázsvesszejével! Ki merné (még ha ajkára szuggeralná is valamely okkult tudás) elrebegni az érvényes, halottat-idéző formulát! Azt hiszem a normális idegrendszerű ember nem vetemedne ilyen, az élet rendjét káromló kísérletre, még pedig azért nem, mert tudná, hogy az eleven lélek, aki elment, megmásultan, idegenül, kisértet alakjában térne vissza. A nép

munka

kendővel fedi be a tükröt, amikor halottja van, s teszi ezt részvétebből, (így tolmácsolták nekem a vénék) hogy a halott ha visszatérne, ne borzadjon meg saját megmásult ábrázatától.

Bizony vannak kísértetek. Tanusítjuk ezt azzal, hogy milyen gondosan kerüljük őket mindenütt, ahol potenciális létezésüket akár a hagyomány, vagy akár csak saját sejtésünk igazolja. Magamról kell beszélnem, mert mivel tehet tanuságot az ember meggyőződése mellett másként, mint őszinte vallomással. Gyermekkorom falusi otthonában, ahol minden bútor, minden apró tárgy ott áll még, ahol kedves szüleim használták azokat (ez a kissé érzélgős konzervatizmus csak látszólagos halottidézés), ott tehát a hajdan szüleimlakta szobákban megesik velem néha, hogy majdnem jelenlevőknek érzem őket, majdnem láthatóak és a szoba csendjében hallhatóvá válik megszólalásuk előjele. Ilyenkor, ha valóban fel akarnám őket idézni, ott kellene maradnom, megfeszültem lesni és minden képességgemmel elősegíteni jöttüket, — de ezt még sohasem tettem meg. Mindig mondhatatlan félelem parancsolt ki a meghitt szobából, mert még akkor is, ha gyöngéd szeretettel áhítjuk magunk körül a kedves elhunytak kísértő közelségét, még akkor is veszélyesnek, fenyegető kísértésnek sejtjük megjelenésüket.

Megengedem, hogy sokan egyáltalában nem hisznek kísértetekben, de kevesen vannak azok, akik nem félnek tőlük. Ez az ellentmondás nem meglepő: a valóság iránt mindig paradox érzelmekkel viseltetünk. Tudásunk, amely az egyén és az emberiség történelmében állandóan módosul, növekszik, avagy csökken, nem egyetlen próbaköve a valóságnak. De hitünk sem az. Hány Isten-tagadó engedelmes szolgája megtagadott Istenének, hányan hisznek olyan érzelmekben, amelyeknek valódiságát minden rezzenésük cáfolja! Sok mindenben azért nem hiszünk, mert nem is tudunk felőle, de sok mindenben nem akarunk hinni épen azért, mert veszedelmes evidenciánk van róla és féljük, hogy hitünk növelné ezt a rettegett bizonyosságot.

A kísértet épen azért kísért meg, mert át akar csalni az önmagunknak kiszabott, praktikusán bevált valóságunkból valamely másik valóság-síkba, amelyben (erről nincs kétségünk) elveszne lábunk alól a biztos talaj. Ilyen hasonló kísértő ereje van szenvedélyes, rendes hőfokunkat túlhaladó érzelmeinknek is. Szédülő visszaborzadásunk, ha kiválasztott és jelentős pillanatokban saját érzelmeink örvényébe látunk, meghátráltat önnön gonoszságunk, sőt önnön jószágunk hevétől is, mert tudjuk, hogy egy más, idegen életnívóba lendítene át bennünket. Az ember korlátoltságának és gyengeségének tudatában ragaszkodik a maga meghatározott és körülírt egyetlen valóságához.

De ezzel szemben sokféle valóság ragaszkodik mihozzánk, az emberhez. Befolyásolja sorsunkat, alakít és mintáz bennünket, áthat, azonos velünk és kényszerít rá, hogy részesüljünk benne. Igazi arcát csak a maga egyetemességében lehetne valóban felismerni. Mi pedig korlátolt kreatúra létünkre csak töredékeit foghatjuk fel terben, időben és aspektusban. Egy megadott nézőpont biztosít ugyan számunkra valóságos kilátást, de egyszersmind körülnyírbálja láthatárunkat és meghamisítja a felmutatott képet. A jelenidő valósága megöli a múltat és elzárja a jö-

vőt. Énünk, ez a zárt kis mikrokozmosz, tagadni kénytelen az egyetemes, a végtelent, az abszolút. Így tehát természetes, hogy ambivalensen állunk szemben a valósággal, amelynek felfogása és meghódítása célunk, de legrettenetesebb veszedelmünk is. A régiek ezt egyszerűen és világosan fejezték ki vallásos tanításukban. Szerintük Istent ismerni és szolgálni az ember egyetlen rendeltetése, de az, aki szemtől-szembe látja Istenét, megvakul. Ezért hódító és védekező is minden cselekedetünk; kihasítunk magunknak egy picit gerezdet a végtelen mindenségből, kivevünk valóságnak, de óvatosan ügyelünk rá, hogy túl ne lépjünk a határon. Jaj, ne érijünk oda, amit a mese „világvégi palánknak” nevez, oda, ahonnan már csak a semmiségbe lógathatja le lábát a mesehős! Még a mesék sem említenek olyan vállalkozó legényt, aki át merte volna vetni magát ezen a világvégi palánkon.

A mi világunk a korlátoló körülhatárolások világa. Azért van ez így, mert a valóságot önmagunk számára csak a forma által tudjuk megvalósítani s ezért lehetne talán ezt a mi egy valóságunkat a leibniz-i mondás megváltoztatásával, ha nem is „a minden világok legjobbjává”-nak, de minden világok legszebbikének, a jelentős forma, a megjelenítés világának nevezni. Ezért legmagasabbrendű törekvésünk olyan tökéletes formát teremteni, amely lezártága és érettsége által többet árul el önmagánál és az egyetemesre utal. Így válik érthetővé, hogy fejlődésünknek és törekvéseinknek természetes kísérője és megkísértése a határátörés vágya és az a félelem, amellyel a mi valóságunk korlátainak áthadása fenyeget. Az is természetes, hogy a határátörés jelenti számunkra a luciferi tettet, legvonzóbb és legmélyebb megkísértésünket is. Ez a vonzás és ez a félelem, szóval a megkísértetés tulajdonképpen életünknek legvalóságosabb légköre. Csak egy pókhálónyi vékony fátyol választja el a kísértetektől.

Kísértetnek nevezek minden olyan erőt, amely a mi valóságunkból került „odaátra” és onnan átalakultan, kísértetté válva tér vissza mihozzánk. A kísértetek bevándorlása, illetve hazaszivárgása nem mindig egyenletesen sűrű. Nagy a szellemjárás a primitív népközösségekben, ősparasztok közt, gyermekeknél, akiknek még szűkös és gyenge héjjú a valóságuk. Egyet fordul benne a lélek és máris kilépni kényszerül a maga kis tudatosságából s a túlvilág leggyengébb érintése is felfakasztja az ő világuk lágy héjját. De sűrű és buzgó kísértetjárást észlelünk azokban a korokban és azoknál az egyéneknél is, akik fejlődésük körét kitöltötték és tökéletes érettségükben mintegy meglazult szövetekkel, meggyöngült kocsiállal csüggnek le az élet fájáról. Ezekben a „dekadens” „destruktivitásra hajlamos” korokban és egyéneknél megsejti az ember a pillanatnak a közeledését, amikor újabb hódításokra és újhódítványokra parancsolja őket rendeltetésük. Ilyenkor szorongatnak a potenciális lehetőségek, a megszületni akaró és hazajáró lelkek; s ez az idegen szomszédolás, ez a testetlen súrlódás az, amit kísértetiesnek nevezünk. Ezért tölt el félelemmel minden átalakulás sejtelve. Ezért kísérteties és kísértéssel teli a pubertás és az öregedés kora is.

Nem tudom, hogy a kísértetek maguk döntenek-e el, hogy kinek milyen alakban mutatkozzanak? Valószínű, hogy mitőlünk, tudatunk minőségé-

munka

től is függ, hogy miképen alakulnak ki. A modern ember ingerlékeny tudata elsieti, koraszüli a kisérteteket. Nem várja be, amíg képpé tömörülve, megszemélyesítve lépnek ki belőle; az átsuhanó szellem után kapkod, a folyamatot váltja fogalommá. Számára a kisértet neve: szorongás, sejtés, félelem. De a fiatalabb és ősbibb tudat (szerintem: az egészségesebb) akkor fordul csak szembe tartalmaival, amikor azok már megérttek, kiváltak személyéből, objektiválódtak. Ők a „kész” kisértetet látják meg. A művész még náluknál is alaposabb munkát végez. Végigkíséri a kisértetet minden fázisán, azonosul vele, de üldözi is. Beleüldözi a művébe s annak, a mi forma-rendszerünkön épült törvényeivel fékezi meg a kisértetet.

Magába véve az, hogy primitív és magas fejlettségi fokon más meg-másként képzelik el, nevezik és jelenítik meg a kisértetet, — nem változtatja meg lényegét. *Mindenkor egy a mienktől idegen valósággrétegek hazajáró küldötte és kéme, akár fehér fepedőben ijeszt,* — akár gyötördő idegek kényszerképzeteiben bujkál, akár költői alak, akár pórias babona, vagy gyilkos tömegtévedések alakjában jelentkezik. A kisértetek idejárnak és előttünk járnak, sokfélék és veszedelmesek. Valóságosak és védekezni kell ellenük. Ezért védekeztek is a tételes vallások a babona ellen, ezért zárkózik el az egészséges ösztön az okkultizmus elől, ezért égették el a boszorkányokat és a prófétákat, bélyegezték bűnnek az örületet és indítottak irtó háborút minden olyan emberi megnyilvánulás, minden olyan tehetség ellen, amely a mienktől különböző valósággrétegek felismerésére képesít, vagy azoknak hozzánk való behatolását elősegíti. Ezért felejtették el a mágiát, diszkreditálták a miszticizmust, sőt ezért idegenedik el a „modern ember” a művészettől és a szerelemtől, ettől a két bűvös erőtől, amely szoros rokonságot tart a másrésztü valóságok rejtelmes világával.

Legalább is így cselekedett az ember tegnapig, a természettudományi igazságok egyedül üdvözítő tegnapjáig, a ráció szentségének már összeomlott korában. Harcoltunk a kisértetekkel... „Aki kardot vesz a kezébe, az kard által vész el” — mondotta Krisztus, ez az egyetlen nem kisérteties, valóban emberré vált Isten, s tanítása bebizonyosodik: aki kisérteteket gyilkol, azt meggyilkolják a kisértetek. Ma már körülbelül itt is tartunk. A természettudomány sokat derít fel, de nem hárítja el a kisérteteket. A technika gyilkokat gyárt, de a kisértetek nagyszerűen érzik magukat a srapnelek és gázok számukra ártalmatlan légkörében. Kulturánk mai válsága a kisértetek tömeges betörésével függ össze. Értelmüket vesztett enlékek ostromolják az emberiséget. Esmék, amelyeket túl józan századok fölényes ostobasággal diszkreditáltak, most testüktől megfosztva hús- és vérszomjasan bolyonganak körülöttünk. Inkarnálódni kívánczó, rettenetes és sajnálatraméltó kisértetek keresnek testet közöttünk és minden áron be akarnak fészkelődni az életünkbe. Ez az erőszakos „minden áron”, ez a mohó konokság a kisértetek ismeretőjele. Antól jobban nőnek, minél jobban félünk tőlük. Nem mintha természetüktől fogva gonoszok volnának, csak végtelen kifosztottságuk dühíti őket a támadásra. A hiedelem csodálatos felismerésével nem tesz különbséget, azaz csak nagy ritkán tesz a jó és gonosz ember pl. a

gyilkos és a legyilkolt kísértete között. Minden be nem teljesült vágy, minden éhség, minden rendeltetésébe nem töltött lélek kénytelen hazajárni, kísértet, tehát veszedelmes. Mértéktelen, mert hiányzik belőle az érzéki valóság boldog egyensúlya, édes öröme. Nem ért meg bennünket, mi sem érthetjük meg, mert nélkülözi a test közvetítő közegét . . . idegen nálunk.

2213

Bizonyos fokig kísérteties minden, ami nincsen odahaza, ami gyökértelen. Ezért van például valami kísérteties a diaszpórába kényszerített zsidóságban és ezért kísértetiesek a vér, a föld, a faj ősi eszméi, ha erőszakkal kergetik őket vissza a mai ember technikai civilizációjába, városi kulturájába. Hiszem és vallom, hogy minden kísértetnek joga van a reinkarnációra, azért térnek vissza hozzánk, mert túl korán öltük meg őket, mert súlyos sérelmek érték annak idején. Csak az a baj, hogy ha mint *kisértetek* térnek vissza földünkre, akkor ártalmasak és nem illenek bele a mi valóságunkba. Mert idegenek, rendesen a gyűlölet alakját öltik fel. Ősrégi Vogul szokás szerint — az aki bosszút akar állani, felakasztotta magát ellensége házában. Az ilyen Vogul elevenen nem bízott meg eléggé saját gonoszságában. Tudta, hogy igazán gyűlölni, csak a testetlen kísértetek képesek, mert a test a megértés közvetítője, ez a mi édes, biztos izü valóságunk, megalkuvásra, alkalmazkodásra, rokonszenvre hajlamos. Minden testbe kötött lélek Erosz szelid uralma alá tartozik; ördögi csak a testetlen igazság, gyűlölködő csak a teste után sóvárgó kismimizett lélek lehet. Ahol gyűlölködnek, ott én mindjárt kísértetszagot szimatolok. S ne engedjük magunkat megtéveszteni a látszat által. Nem mindig újjászületés az, ha egy kísértet befészkelődik egy eleven ember agyába. A megszállottság és a reinkarnáció között különbség van, erről régi tudások tesznek tanúságot. „Gyümölcsökből ismerd meg őket . . .” Az, hogy egy kísértet meglovagol egy embert, még nem jelenti reinkarnálódását. Emlékezzünk Szindbád történetére, aki hajótörése után elvarázsolt szigetre kerül, ahol pusztá jóindulatból nyakába vesz egy tiszteletreméltó vén dervisnek vélt kísértetet. Ez a kísértet aztán el sem engedi Szindbádot. Ide-oda kergeti, rabszolgasorban tartja, gebéjévé alacsonyítja, majd hogy halálra nem sarkantyúzza a derék utazót, aki csak úgy szabadul meg kelletlen lovasától, hogy tökrészegre itatja valami jóféle, a szigeten erjedt szeszecskével. S itt mosolyognunk kell, mert ez a részegség emberivé, majdnem rokonszenvessé teszi a kísértetet. Ugy látszik, csak viszonylagos kísértet volt. Eléggé test hozzá, hogy bepálkássék és leszopja magát. S valóban, aki bejáratos a kísértetek társaságába, tudja, hogy ritka a tisztára kitenyészített kísértetpéldány. A legtöbbje csupán „veszedelmes kisebbség” a megszállott agyban. De ez nem elegendő vigasz. Annyi biztos, hogy nehéz sorunk van úgy a kitenyészített, mint a csak félig fajtiszta, félig inkarnált kísértetek közepette. Talán sohasem jelentkezett annyi halott babona eleven erők álorcájában, annyi rontó varázslat a megváltás dicsfényében, mint ma s valóban azt hiszem, ha súllyal lehetne mérni a félelmet, ezt a kísérteteket kísérő lelki anyagot, úgy ma mértani arányban növekedett a félelem súlya az élő lelkek súlyához képest.

A kísértetek elleni védekezésünk csődöt mondott, de ez a beállítás

munka

csak akkor segít rajtunk, ha újabb, jobb védekezési módszerek felkutatására ösztökél. Ezt éppen Önök előtt felesleges hangoztatnom, akik olyan lélektani iskolák hívei, amelyek előőrsei egy újabb, emberségesebb harcmodornak a szellem világában. Feladatunk valóban az, hogy megkíséreljük megoldani a kísértetek kérdését. Beigazolódik a rokonsengések útmutatása: kísérleteznünk kell a kísértetekkel. Nyilvánvaló, hogy amíg bajban vannak, addig ránk is csak bajt hozhatnak. Letagadni sem szabad őket, logikus tehát, hogy el kell ismerni jogaikat, segíteni kell rajtuk. Nagyszabású akciót kell indítani a kísértetek megfelelő testtel való félruházására és hozzájuk méltó hatáskörhöz kell juttatni őket. Annyi más kérdés között, sőt talán minden más kérdés előtt rendeznünk kell a kísértetek kérdését is.

(Folytatása következik.)

Lesznai Anna

Őszi séta

A ligetben sétáltam. Novemberben ez a hely a legelhagyatottabb és a legcsendesebb a városban. A kopasz fák bántóan éles vonalait letompította a köd, az itt-ott himbálódzó lámpák sárgás fénysátort építettek, különben minden szürke volt. A csendnek is, mintha szürke, vizenyős vattából lenne a teste.

Akinek gondolatai ilyenkor nem szállnak messze, akinek fantáziája nem tudja képekkel helyettesíteni a körülötte lévő világot s szíve nem veri bele ritmusát a zsibbadó némaságba, az megfázik testben és lélekben.

Oh segítetek árva és megcsúfolt gondolatok, erősítsétek meg bennem a hitet. A hitet, hogy az emberi gonoszság mégis mily gyenge, mert hiába találta ki a furfangos korlátokat és határokat, amik oly kegyetlenül elválasztottak tőlem, most is csak itt vagy mellettem és szavaink váltogatásával kikapcsoljuk életünkben a szomorúságokkal telített időt és a nyirkos ősszel telített teret.

Hidd el, mialatt keresem a vigasztaló szavakat, hogy bátorítsalak a kitartásra, titokban csodálom az erőt, mellyel nyugodtan és biztosan legyőzted a kísértéseket, nem dobtad magad a kétségbeesés feneketlen gödrébe, fegyvert sem emeltél életed ellen, mint tette ezt annyi, veled sorsközösségbe került embertársad. Te ma erősebb vagy, mint én. Te, aki benn állsz a pusztító viharban, jobban bírod a megpróbáltatásokat, mint én, aki még csak szorongva lesi a feje felett tornyosuló felhőket.

Lehet az is, hogy nagyobb kin a veszedelemre való várakozás, mint annak elszenvedése. Tudod, hogy mindig optimista voltam. De miért is ne lennék optimista, hisz ott éltem melletted, láttalak dolgozni, naponta reggeltől estig és amit a munkáért kaptál alig volt elég, hogy napjában egyszer meleg ételt ehess. Mégsem volt rossz szavad senkihez, ahol tehetted segítettél mindazokon, akik nálánál is szegényebbek voltak.

Egyetlen örömed, ami kárpótolt mindenért, amiért tudtad szeretni az életet, az estéli séták voltak, amikor kettesben csatangoltunk a Dunacsatorna partján. Lent egészen a víz mellett, ahol kevesen jártak, ahol

nem csak minket nem zavartak, hanem Nellyt se, azt az aranyos kis kutyát, mellyel megosztottad sovány kosztodat. Nelly szelid volt, mint egy bárány. Kékesszürke puha szőrével, lelógó bojtos füleivel tényleg úgy tünt, mint reneszansz képeken a húsvéti bárány. Ritka fajú, drága kutya, ajándékba kaptad és ragaszkodtál hozzá, ahogyan minden igaz ember ragaszkodik az élő lényhez, akit gondozása alá adott a véletlen. Nellyről jut eszembe első találkozásom a számomra érthetetlen emberi rosszasággal.

Egy nap megkésve jöttél az irodából, soká vártam rád. Oh, a várakozás! Előbb türelmetlen, azután ingerült az ember, később az aggodás és a bizonytalanság érzése szorongatja — hátha valami baj történt, hátha ez már nem közönséges elkésés. Végre aztán felszakad a szívből a megkönnyebbülés, a felszültség megszűnik, a viszontlátás öröme egyensúlyba állít újra bennünket. Tiszta és magához ölelő öröm ez, mely az ilyen belső kis tragédiák után ragyog fel a lélekben. A távolba lesve, az utcákon siető embereket figyelve, mindig éreztem ezt a harmóniát teremtő, idegeket nyugalmi állapotba hozó örömet, mikor ráismertem apró ritmusos lépteidre és meg tudtalak különböztetni a sokaság közt.

Akkor is így vártalak és mikor találkoztunk, alig engedted, hogy megcsokoljalak, siettettél, hogy menjünk.

„Menjünk, mert képzeld” — mondottad nem is nekem, inkább magadnak — „szegény, kis Nelly egész nap egyedül volt otthon, ily soká még sohasem hagytam egyedül. Rögtön levisszük sétálni”.

Mikor beléptünk a szobádba, feltűnt, hogy Nelly nem szaladt elénk, ahogy máskor ugrálva, farkcsóválva, hanem ült a diványon mozdulatlanul, okos tekintete bántódottan akadt meg rajtunk. „Látod milyen sértődött, hogy várhatott szegény.” Én kértelek akkor, hogy mutassuk, mintha nem törődnénk vele. Érdekelt, hogy tovább hogyan viselkedik majd Nelly.

Elkezdünk rakosgatni. A kutya először csodálkozva figyelte minden mozdulatunkat, aztán mindig szomorúbb lett, úgy tekintett ránk, mintha azt mondaná: „hát én már senki sem vagyok számotokra”. Fejét lehajgotta első két lábára, fülei egész mélyre estek, csak néha, néha hunyorbeesés volt, hogy nem bírtad tovább, odaszaladtál, átölelted és elkezdted becézgetni.

Nellyt mintha kicserélték volna. Benne is, akár csak a szeretetünkbe visszafogadott emberben, feloldódott minden keserűség. A megbékélés, az „újra minden rendbe jött” öröme tört ki belőle. Boldogabbnak látszott, mint eddig valaha is, mert az ő kutya szíve a megpróbáltatás, a rémületes bizonytalanság tragikumát élte át.

Felszökkent, ugatott, rohant hozzám, ráugatott, játszott, el akarta kapni a kezemet, aztán megint Tehozzád vissza, örömeiben úgy csóválta a farkát, hogy egész teste komikusan vonaglott. Szemei kacagtak. Milyen furcsa, mikor a kutyák nevetnek. Különös hörgő hangot adnak, valahol a vonyítás és az ugatás közt van ez a hang, a szájuk félig elhúzódik, de nem úgy, mint mikor vicsorítanak, hanem egyik szájukszélét húzzák csak féloldalra és a fejükkel olyan mozdulatokat tesznek, mintha kapkodnának és keresnének valamit, amivel pontosabban megmutathatnák és kifejezhetnék

munka

örömüket. Mikor elindultunk, Nelly le és fel rohangázott a lépcsőkön, a kapu előtt az utcán elvakkantotta magát örömeiben, fejét az ég felé szögezte, aztán visszafordult, ránézett tele türelmetlenséggel és már is rohant előre a megszokott sétányra, le a partra, a víz mellé.

Természetből barátságos, jó állat volt. Ugy hittük, szeretetével néha zavarja az embereket. Hízelegni úgy tudott, akár egy macska, az idegen szemeközé nézett, majdnem azt mondhatnám, hogy kacérkodott vele, aztán táncoló lépésekkel, olyan járással, mint egy lippicaner ló eléje szaladt, megállt a lábai előtt és várta, hogy az idegen megsimogassa.

Aggodalmunk, hogy az embereket zavarná alaptalan volt, mert kitűnő szimatja és ösztöne révén csak olyan embereket tüntetett ki nyájaszkodásával, aki az állatot szerette, és ezért sohasem csalódott.

Megérezte, kihez nem szabad közelednie.

És éppen ezért nem tudtuk megérteni, hogy mi történhetett ma Nellyvel? Ugy látszik a nagy öröm, az átélt lelki megrázkódtatás eltompították pillanatnyilag biztos és finom ösztönét. Valószínű úgy járt, mint azok a természetből jó egészséggel és jó kedéllyel megáldott emberek, kik saját optimizmusukkal környezetükről letörölik a keserűség foltjait, hogy fényesedjék nekik a világ.

Nellyt is az efajta optimizmus szállhatta meg azon a napon.

Egy harminc év körüli fiatalember jött velünk szemben. Kemény kalap, sötétszürke felöltő. Középtermetű, apró lépésű ember. Hivatalnok féle lehetett, nem vettünk észre semmi különösét rajta. Legfeljebb ez a keménykalap, no meg a hely és az esti időpont azt sejtették, hogy városi, vagy állami tisztviselő lehet, aki a hivatalában soká ült a ráccs mögött s most siet haza, képzelete már előre keres tárgyat, személyt, okot, melyeken elnyomott napi bosszúságát kitöltheti.

Nelly önfeledt jókedvében eléje szaladt, csóválta a farkát, megállt közvetlen előtte és hízelkedően emelte fel a fejét, várta, hogy szóljon hozzá az idegen valami kedveset és simogassa meg.

A fiatal ember egy pillanatra megállt, ránézett a kutyára, majd ballábával hirtelen belé rugott. „Kuss, te ronda dög.”

Nelly felvonyított fájdalmában, oldalt szaladt, majd hozzánk somfordált, odahúzódott a Te lábaidhoz, könyörgő szemekkel nézett ránk, mintha kérte volna, magyarázzuk meg neki, hogy mi is történt vele. Új és érthetetlen lehetett fájdalma, mert csak így magyarázható, hogy nem ugatott, nem próbálta megtorolni a támadást.

Pedig minden szelidsége ellenére, bátor kutya volt, ha nagyobb és erősebb társak megtámadták, derekasan megvédte magát, gyorsaságával és ügyességével megfutamította ellenfeleit.

De úgy látszott, a fiatal ember gonoszsága megbénította.

Te lehajoltál és simogattad, majd szikrázó, dühös szemekkel fordultál a fiatal ember felé.

Emlékszem, úgy rántottalak vissza, hogy ne csinálj valami bolondságot. A fiatal ember észrevett bennünket, egy kicsit feljebb húzta vállait, azután szó nélkül tovább sietett.

Sokáig tartott, míg meg tudtalak nyugtatni: „Mért akarsz oktalannabb lenni Nellynél?” „Le kell ütni az ilyen embert!”

„Látod, a kutya minden megtorlás nélkül odébb állt. Nem gyávaságból, hiszen ismered, milyen gyors mozdulatú és milyen erős gyönyörű fogai vannak. Szétmarhatta volna ezt az embert és mégis ott hagyta. Nem gyávaságból, mintha azt érezte volna, hogy itt már nem ellenfélről van szó. Az ellenféllel szemben lehet küzdeni, de a gonoszság, a természetes rosszaság ellen hiábavaló minden küzdés, ezek elől csak kitérni lehet, csak elkerülhetjük őket.”

Nellynek egész este rossz kedve volt, mi is szomorkodtunk, akkor este történt először, hogy elfelejtettelek megcsókolni, mikor elbúcsúztam és Te sem szóltál semmit. Mikor hátranéztem, már nem voltál a kapuban, mint máskor, hogy integessel és megvárd, míg befordulok a sarkon. Igen, a rosszaság és gonoszság ellen csak rosszasággal és gonoszsággal lehetne küzdeni. Ezért a jó ember védtelen velük szemben. Csak kitérhet előlük.

Ha pedig ez a lehetőség sincs meg egyelőre, mintahogy Te sem tudsz most kitérni előle, nem tudsz elutazni, nem tudsz szabadulni, akkor türelemmel és erős hittel kell várni, míg elvonul felőlünk a szörnyű kísértés. Egy földrengés alkalmából sem tehetünk mást, ha lehetetlen a menekülés, kivárjuk a végét és ha módunkban áll, megpróbálunk segíteni, oltalmat és vigasztalást nyújtani olyanok részére, akik erre még nálunknál is jobban rászorulnak.

Mert mi ellen küzdhet az ember? Mindnyájan tele vagyunk hibákkal, tehát először is magunk ellen kell küzdenünk. Erős akarattal legyőzhetjük a kevélységet, a lustaságot, a hiúságot. Szembe szállhatunk a folyton növekvő nyomorral, harcolhatunk a földi javak igazságtalan elosztása ellen, megbirkózhatunk a betegségekkel, reménykedhetünk és álmodhatunk az igazság és az emberiség győzeleméről a világon. Mindenben megjavulhatunk, mindenben tudunk segíteni, mindent megváltoztathatunk, ami akaratum és cselekedeteink hatáskörébe sorozható. De, árva kedvesem, miként küzdjél a mai helyzet ellen? Kérdezik, hogy ki volt az apád és ki volt az anyád és miattuk ítélkeznek feletted, miattuk, akiket Te szeretsz, hiszen ők is ártatlanok voltak. Korán elhaltak és Te tizennégy éves korod óta egyedül, a magad munkájából élsz.

Védetlennek és elhagyatottnak érzed magad és ebben a pillanatban az is vagy, de a veszedelem, mely elöntötte körülötted a világot, nem lehet örökké tartó. Hiszem, hogy az emberiség egy bizonyos határon és időn túl elviselhetetlennek érzi majd a barbárságot és ha az érdekek dühös harcában el is felejtí és el is dobja ideáljait, lelkében tovább élnek azok és egy bizonyos időmulva élheted őket és gyönyörködhetsz bennük.

A köd már oly sűrű lett körülöttem, hogy alig láttam egy-két lépésre. A fák elbújtak. A lámpák fénysátorait leszerelte már a fukarkodó novemberi est. Az itt-ott még előbukkanó villanykörték, akár valami sárga bogárfélék ültek a sűrű füstszerű térben, repülni nem tudtak, leszni nem tudtak, csak vergődtek elhaló fényükkel a ködben, a nagy sűrű pókhálóban. — Vigyázz, húzódj közelebb hozzám, pár száz kilométeren túl is érzem a karod, mindjárt kint leszünk a ligetből és az utcán a kirkatok fénye elsöpri a gőzölő és kilátástalan szürkeséget.

Hercz György

munka

Verhovina

Sejtelmes esteken kószáltam a Verhovinán. Gyermek voltam, ma is érzem a fák párás lehelletét. Patak partján szemérmesen hajladoztak a nedves fácskák, mint ázott lánykák és a galagonyabokrokból gonosz szemekkel kacsintgattak, leselkedtek rám a nucsnikok. A kísértetek füttye most is tépdesi a fületem. Zúg a szél, ilyenkor a Verhovinán remegnek a jámbor ruszin lelkek. Jó emberek, ne féljeteK, csak a faluszéli öreg nyárfa sóhajt csöndesen, tar galyain didereg néhány falevél. A Vihorlátról fújnak a téli szelek, a hegyekről már kásás eső permetez a kalyibákra. Szilvákertek alatt a könnyű esti ködökben tüskés ágak között belopóztak a nucsnikok a faluba. Tudom, tudom, hiába emlékeztet a nucsnikok lebegő járása selyemcipellős lánykák könnyen libegő táncára, elhalt rossz emberek visszajáró lelke kísért bennük. Ismerem a vadul száguldó hegyi szél járását, a szél a nucsnikok száján füttyentget vésszesen, nucsnikok keresik egymást, ugrabugrálnak ködfelhők hátán, bandákba verődnek, vijjogva bokázzák a kolomejkát, mindjárt rátörnek a ruszin kalyibákra. Én tétován bukdácsolok és a házak elé újjammal rajzolok keresztet.

Favágók a Verhovinán! Suttogjatok, meséljeteK továbbra is a nucsnikok hatalmáról. Ők, a gonosz szellemek hoznak minden bajt reátok. Nucsnikok rontják meg a bőven tejelő állatokat, áldott, állapotos aszszonyok miattuk hoznak torzszülöttet a világra. Jó emberek! Jártok-e még Kupajló éjszakáján az állatokkal a hegytetőre? Kupajló éjszakáján, ó, mért nem lehetek köztetek én is, testvéreim, tántorgó árnyak a hegyi ösvényeken. Szeretnék ott lenni, amikor égő szalmacsóvával bevilágítottok a tehénnék szájába, hogy kiüzzétek belőlük a gonosz szellemeket. Magatokra is gondoljateK, ám sose feledkezzeteK meg a Verhovináról. A gonosznak ne legyen hatalma rajtateK. Ha térdrehulltok a Szent Ikónok előtt, gyötrődő lelkek, gyujtsateK örökéző mécseset szívetekben.

Ó, kisorosz föld Gogoly róiad álmodott és néked nincsen merész álmod. Zokog a Verhovina, minden falu könnyezik. A völgyekben a fűrésztelepek éles pengéin a ti borzalmas fájdalomatok síkong. Hireket kaptam tőled szülőföldem. Hallom, a kukoricást néhol megkímélte a vad-disznósereg, puliszkából az idén kifutotta volna, de sötét a Kárpát s a káposztaföldeken ismeretlen hadak árnya leng. Érzem, milyen kegyetlen hozzátok az ilyen éjszaka, de én ismerlek titeket. Láttam az irtványokon éles fejszéket villogni tagbaszakadt ruszin favágók szemében.

Hamarosan megint elmegyek a Verhovinára, az erdőirtványokon beszélek a favágókkal, majd tovább csavargok és felkeresem Háfiát, a csodás kisorosz leányt. A szemét szeretem, a fogait és a kacáját. Színes üveggyöngyöket viszek neki ajándékba, ölelésében újra érezni fogom a dús rétek illatos, füves selymét. Szent János éjszakáján felsurranok a Verhovinára, lányokra lesni, amint ezen az igézetes éjszakán meztelenül keresztbefeküsznek a hegytetőn. Hagyom őket álmodni a legényekről, akik majd oltárhoz vezetik őket. Én pedig kilesem Háfiát. Táncba viszem, szilaj, féktelen dobogással és eljárjuk a kalomejkát.

Vésszesen és vadabbul már csak a szél járhatja táncát a Verhovinán.

Andreánszky István

Két verseskönyvről

2219

RADNÓTI MIKLÓS: MEREDÉK UT.

Milyen riadtan lapozgatom a verseskönyveket! Odakinn furcsa zaj, didergés, készülődés és tudom, hogy a régóta emlegetett „már csak a költők olvassák egymást” szólásmód való igazság.

Mégis itt vannak még a verseskönyvek, megjelentek, átadják a sorokat az olvasónak. „A lírát és a lángot meg kell ragadni és tovább kell adni” — mondotta Hugo Victor és ez bizonyára a legvulkanikusabb időkre is vonatkozik. Az atmoszféra azonban nem engedi a hevítést; a lázadó, szomorú, tiltakozó, hetyke és összelátó költők egész sora — kiki temperamentuma szerint — aszbesztbe öltözik, hogy ne melegítsen, ne izzítson.

Miközben olvasom Radnóti Miklós Cserépfalvi kiadásában megjelent új verseskötetét arra gondolok, hogy minden zárkózottsága ellenére milyen magávalragadó, messzeiramló költő ő és mennyire még inkább és félreérthetlenebbül annak mutatkozna, ha nem állítana fel gátakat termékeny „Nilusai” számára. A lélektől mindig három lépésre áll és elfelejtkezik saját kérdéseinek és válaszainak legsajátosabb bensőségéről. Misem bizonyítja ezt jobban, mint a kötet bevezető és befejező verse, a Huszonnyolc és Huszonkilenc év címűek, melyekben önfeledten áttöri a válaszfalakat és újra meg újra átmelegít. A költemény lebeg mint valami varázslat és túl az akrobatamutatványon nem vár többé a precíz befejezésre, kikerekítésre, hanem önnön életét élve vándorol velünk tovább.

„A lepke meghal s lám az égi fény
Az vándorol időkön által,
nagy folyók tűnődve egyre folynak
s deltáiknál iszap zsong fodros háttal,
víz álmodik a sűrű, ringó
nád közt s a fényben föllebeg
a nap felé egy rózsaszín flamingó.”

Az eredeti népi énekek tagoltságát fedezték fel annak idején Rimbaud első szabad verseiben és éppen a népi képzelőerő szabad törekvése nyilvánult meg a forma elleni lázadásban, míg ma Magyarországon a népies stílus szorítkozik — nem is mindig népi jellegű — formák közé, hogy a hamis népiátdat páthoszához keressen cikornyás öltözéket.

Radnóti Miklós klasszikus formái és hajlékony, gazdag nyelve — még ott is, ahol a korhatás fantáziáját lehatárolja — a klasszikus téma tudatos örököi maradnak. Előző kötete a „Járkálj csak halálraítélt” humanistája még bátrabban és nemesebben: „hószin öntudattal” emelkedik a hegyek fölé. Érzem, ez a költő nem hagyja el az őrhelyét, vigyáz a szóra és miként szerelme, olyan tiszta és csendes benne az emberszeretet is. A hagyományt nem szolgai módon értelmezi. Nincs a kötetbe tűzdelt, korraszabott verse, amellyel helyet akarna szerezni magának „társai” között. De a törvény őt is megigézi:

„Leírtam s nem merek
felnézni most. Csak várok és sunyítok,
kezemre ütnek-é a régi mesterek?”

munka

Finom kulturája, felkészültsége legtöbb esetben megóvja őt a botlásoktól úgy formai, mint tartalmi szempontból. A kötetnek az említett két versen kívül az „Őrizz és védj”, „Este a hegyek közt” és a „Keseredés” a legszebb versei.

HAJNAL ANNA: HIMNUSZOK, ÉNEKEK.

„Én szeretem, hogy lány vagyok
— írja Hajnal Anna egyik versében és ez az attitűd adja meg költészetének, ennek az érzelgős és meseszerű képzelőerővel telített lírának a jellegzetességét.

Öröm elhatolni lírájának forrásaihoz és ösvényein, fellobbanó tüzein át elérkezni a sok férfihimnusz után ehhez a férfias lélekzettel rohanó és teljes formanyelvű költészethez.

Bár témaköre nem távolhorizontú, mégis sok változattal tükrözik, olyan dús és nőiességén túl annyira emberi, hogy egyrészt egyre megbővül, másrészt pedig egy lesz velünk. Nemcsak a nő érzésvilága ez, nemcsak a bátor vállalás és szókimondás, hanem a mindennapi banalitás eddig észre nem vett meséivel is megismerkedünk. Persze ez a banalitás néha merevvé válik, bizonyos költői hatásokra észrevétlenül és könnyen reagál. A legtöbbször azonban valami tünde fénnel lesz teli és megadó mosollyá szelidül.

Képeiben gyakran személyesíti meg a természetet és viszont sokszor olvasztja be az embert a természetbe. Ezzel sikerül aztán az embert szerelmi vágyódásával bizonyos fokig kozmikussá tenni. Versei, amelyek mindig a legközvetlenebb magánügyből, kicsinyességből indulnak, a végén egyetemessé szintetizálódnak. Gyors ütemmel szalad és mint valami barlangvasútnak vezet végig a költeményen dobbanó ritmusa, amely mindig merész lendületű képekkel hagy magunkra:

„Csókol a lenge, lanyha szél
fehérsörényes tengeren
alszik a tarajos veszély.”

Ugy árulja el nőiességét, magatartását szerelmesével szemben, mint ahogy azt rajongó férfiak teszik. Mondanivalói szinte kaotikus zürzavarrá gomolyodnak és talán ezzel bizonyos hiányérzetet okoz. Első meglepetésünkben követni sem tudjuk. De később azután halljuk a zenét és a zenén keresztül a költő szavait is.

Havas Endre

a 64. szám tartalomjegyzéke: az igazságról (kassák lajos) ● maurice careme: anyám (versek fordította ifj. vajda jános) ● élet és költészet (roger secretain) ● vers (fellek györgy) ● télben (mária béla verse) semmelweis szindarab első felvonása (gró lajos) ● két vers (berkó sándor) ● a kísértetekről (lesznai anna) ● verhovina (andreánszky istván) ● őszi séta (hercz györgy) ● két verseskönyvről (havas endre) ● a címlapon rippl-rónai józsef, a szövegközött pierre deval rajza ●

munka társadalmi és művészeti beszámoló ● felelős szerkesztő és kiadó: kassák lajos ● szerkesztőség és kiadóhivatal: budapest, VI, bulcsu-u. 19 II. 7 ● minden közleményért a szerző felel ● egyes szám ára: 60 fill., kc. 4.—, lei 20 ● előfizetés: félévre 3 p., egész évre 6 p., kc. 18, illetve 36, lei 100, illetve 200 ●

Bethlen-nyomda rt. Budapest, IX., Kálvin-tér 8. Felelős vezető: Lombár László.